

Evaluatie subsidiebeleid

Rekenkamercommissie Waterschap Rivierenland

Aan

Rekenkamercommissie Waterschap Rivierenland

Noordwijk, 7 februari 2020

Van

Ing. Peter Struik MBA

Hilda Sietsema

Mirjam van Haeften

www.partnersenpropper.nl

www.opgavengestuurdwerken.nl

PARTNERS⁺PRÖPPER

DENKERS EN DOENERS VOOR DE PUBLIEKE ZAAK

Colofon

Dit onderzoeksrapport is opgesteld in opdracht van de Rekenkamercommissie Waterschap Rivierenland. Het rapport evalueert het subsidiebeleid van het Waterschap Rivierenland. Dit rapport is opgesteld door: Ing. Peter Struik MBA (directeur Partners+Pröpper Noordwijk), Hilda Sietsema (onderzoeker Partners+Pröpper) en Mirjam van Haften (onderzoeksassistent Partners+Pröpper).

Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit drie delen:

- **Deel 1 van het rapport is de kern** en kan eigenstandig worden gelezen. Het bevat de aanleiding, het doel, de vraagstelling, de conclusies en de aanbevelingen.
- **Deel 2 van het onderzoek bevat de bevindingen.** De bevindingen zijn gebaseerd op bestudering van schriftelijke stukken, gevoerde gesprekken en een verdiepende studie van een aantal toegewezen en afgewezen subsidieaanvragen.

Hoofdstuk	Onderwerp
Hoofdstuk 5	Inventarisatie van de subsidiestromen
Hoofdstuk 6	Het beleid en het uitvoeringsproces
Hoofdstuk 7	De wijze van informeren, evalueren en bijsturen
Hoofdstuk 8	De rol van het Algemeen Bestuur

- **Deel 3 bevat de bijlagen.**

Inhoudsopgave

Deel 1: De kern	6
1 Inleiding.....	7
2 Doel, vraagstelling en evaluatiemodel	8
3 Conclusies.....	10
4 Aanbevelingen	10
Deel 2: De bevindingen	15
5 Inventarisatie subsidiestromen.....	16
5.1 Totale omvang en verdeling van subsidiestromen	16
5.2 Toegewezen en afgewezen subsidies per regeling	17
5.2.1 Stimuleringsregeling Klimaatactief	17
5.2.2 Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs	19
5.2.3 Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers.....	19
6 Het beleid en uitvoeringsproces van subsidieverlening	20
6.1 Het subsidiebeleid: algemene kaders	21
6.2 Beleidsdoelen en financiële kaders van drie subsidieregelingen	24
6.2.1 Stimuleringsregeling Klimaatactief	25
6.2.2 Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs	25
6.2.3 Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers.....	26
6.3 Uitvoeringsproces van subsidieverlening	27
6.3.1 De uitvoeringskaders.....	27
6.3.2 De praktijk.....	27
6.3.3 Samenwerking met partners	30
7 Informeren, evalueren en bijsturen	32
7.1 Verantwoordingsregime per regeling.....	33
7.2 Verantwoording in de praktijk	33
8 Rol van het Algemeen Bestuur.	35
8.1 Kaderstelling	36
8.2 Controle	36
Deel 3: De bijlagen	38
Bijlage 1 Evaluatiemodel en normenkader	39
Bijlage 2 Subsidieoverzicht Waterschap Rivierenland	41
Bijlage 3 Casussen toegewezen en afgewezen aanvragen	43

Bijlage 4	Handreiking evalueerbaar formuleren van doelen	46
Bijlage 5	Proceskaders subsidieverlening	48
Bijlage 6	Respondenten- en bronnenlijst	53

Deel 1: De kern

1 Inleiding

Waterschap Rivierenland zet subsidies als middel in om een bijdrage te leveren aan de realisatie van waterschapsdoelen.

WAT VERSTAAT WSRL ONDER SUBSIDIE?

Het waterschap sluit aan op de definitie van het begrip subsidie die wordt gehanteerd in de Algemene wet bestuursrecht (Awb):

'De aanspraak op financiële middelen door een bestuursorgaan verstrekt met het oog op bepaalde activiteiten van de aanvrager, anders dan als betaling voor aan het bestuursorgaan geleverde goederen of diensten' (*artikel 4:21 Awb*).

Het verstrekken van subsidies vraagt niet alleen om het vaststellen van een subsidiebudget en -regelingen. Het vraagt ook om het formuleren van evalueerbare maatschappelijke doelen (wat willen we bereiken?), de vertaling naar heldere afspraken met subsidieontvangers en effectief samenspel met die ontvangers (hoe willen we dat met elkaar bereiken?).

Binnen veel overheden is het subsidie-instrument de afgelopen jaren in ontwikkeling. Subsidieverlening komt steeds meer in het teken te staan van het realiseren van maatschappelijke opgaven, coproductie en het stimuleren van samenwerking. De rol van overheden als eenzijdige geldschieter (de spreekwoordelijke 'subsidieruif') verandert naar de rol van coproducent, samenwerker en facilitator van netwerken om creatieve combinaties in de samenleving mogelijk te maken ('cross overs'). In het landelijke programma uit 2013 'Subsidie zonder Moeite' werd dit al glashelder¹. Vanuit dat programma zijn gemeenten verder aan de slag gegaan met de doorontwikkeling van het subsidie-instrument, mede aangejaagd door de decentralisaties in het sociale domein.

Tegelijkertijd blijkt uit allerlei (rekenkamer)onderzoeken dat sturen op maatschappelijke effecten en het realiseren van effectieve samenwerkingsverbanden nog lastig is. Vaak zijn subsidieafspraken nog bilateraal en eenzijdig gericht op de besteding van financiële middelen en het uitvoeren van activiteiten (het 'hoe') en niet op de effecten die daarmee bereikt worden (het 'wat'). Ook is het niet makkelijk om de afzonderlijke bijdragen van samenwerkingspartners aan de realisatie van maatschappelijke doelen zichtbaar te maken. Dat vraagt om samenhangende plannen die in coproductie tussen de subsidieverlenende overheid en maatschappelijke partners moeten worden ontwikkeld.

Vanuit de hierboven geschetste context heeft de rekenkamercommissie het subsidiebeleid van Waterschap Rivierenland onderzocht. Het onderzoek heeft zich daarbij gericht op de drie subsidieregelingen waarin Waterschap Rivierenland momenteel voorziet:

- Stimuleringsregeling Klimaatactief;
- Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs;
- Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers.

Het voorliggende rapport bevat de resultaten van het onderzoek.

¹ Het programma 'Subsidie zonder Moeite' werd gefaciliteerd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken waaraan circa 80 gemeenten deelnamen.

2 Doel, vraagstelling en evaluatiemodel

Doelstelling

Met dit onderzoek wil de rekenkamercommissie inzicht verkrijgen in de doeltreffendheid van de verstrekte subsidies.

Centrale vraag

Is de inzet van subsidies door Waterschap Rivierenland (WSRL) doeltreffend, waar het gaat om het bereiken van de beoogde beleidsdoelstellingen en -resultaten?

Deelvragen

De centrale vraag is uitgewerkt in de onderstaande deelvragen. Deze sluiten aan op het toegepaste evaluatiemodel van figuur 2.0 op de volgende bladzijde.

INVENTARISATIE

- 1 Welke subsidies zijn in de afgelopen drie jaar verstrekt: in aard en omvang?
- 2 Hoeveel aanvragen zijn toe- en afgewezen?
 - Hoe verhoudt het aantal aanvragen en toewijzingen zich tot het subsidieplafond?
 - Hoeveel aanvragen zijn er afgewezen en wat was hiervoor de grondslag of afweging?

BELEID EN UITVOERINGSPROCES VAN SUBSIDIEVERLENING (BLOKKEN O, A EN B VAN HET EVALUATIEMODEL)

- 3 Welke doelen streeft WSRL na met het verstrekken van subsidies?
 - Zijn de doelen geformuleerd in termen van maatschappelijke effecten en ook voldoende evalueerbaar opgesteld?
 - Hoe worden die vertaald naar de verschillende subsidieregelingen?
- 4 Hoe ziet het proces van aanvraag, toetsing en toekenning er uit?
 - Hoe worden doelen vertaald naar subsidieafspraken met subsidieontvangers?
 - Hoe is daarbij het samenspel tussen WSRL en de subsidieontvangers?
 - Zijn de regels en het proces van subsidieverlening, de subsidieverstrekking en de subsidievaststelling eenduidig en transparant voor de aanvrager?
 - Worden deze consequent toegepast?

RESULTATEN: INFORMEREN EN VERANTWOORDEN (BLOK C VAN HET EVALUATIEMODEL)

- 5 Hoe informeren en verantwoorden subsidieontvangers zich over de bereikte resultaten en geleverde prestaties?
 - Is het verantwoordingsregime gedifferentieerd naar type regeling en/of hoogte van het subsidiebedrag?
 - Hoe worden deze verantwoordingen (tussentijds) geëvalueerd en vindt op basis daarvan eventuele bijsturing plaats?
- 6 Dragen de verstrekte subsidies bij aan de door WSRL geformuleerd beleidsdoelen, en zo ja in welke mate?
 - Heeft WSRL daar een helder zicht op?

ROL VAN HET ALGEMEEN BESTUUR (BLOKKEN O, A EN D VAN HET EVALUATIEMODEL)

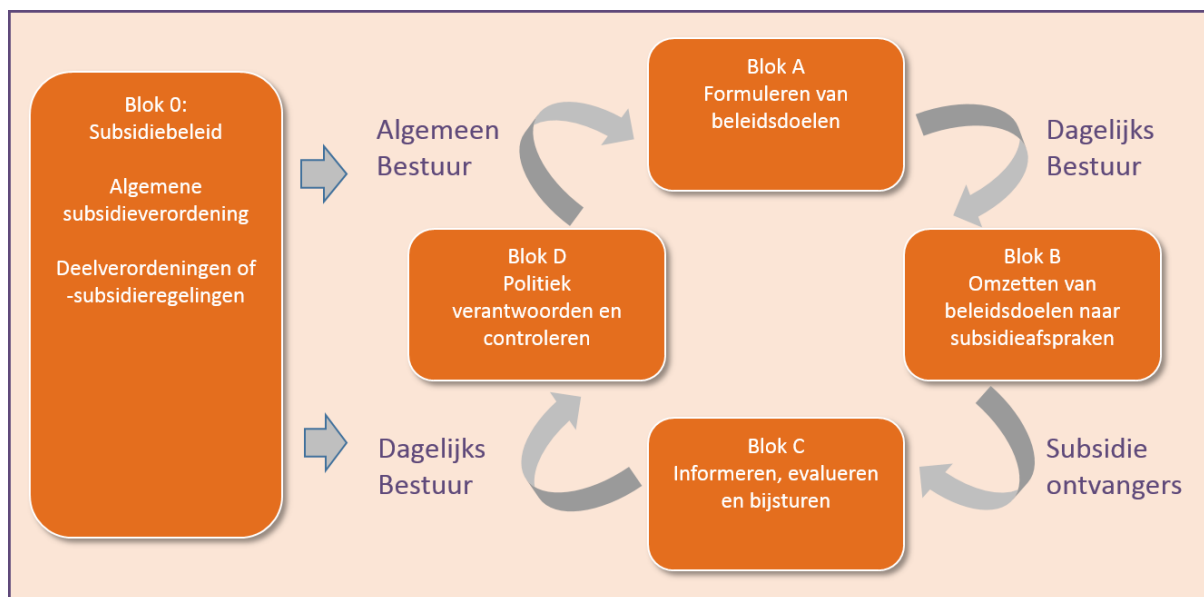
- 7 Is er sprake van kaderstelling en controle door het Algemeen Bestuur en waarop?
 - Hoe wordt het Algemeen Bestuur betrokken bij de totstandkoming van de subsidieregelingen?
 - Hoe wordt het Algemeen Bestuur geïnformeerd over de doelstellingen en de gerealiseerde effecten?
 - Is dit voldoende voor het Algemeen Bestuur om zijn kaderstellende en controlerende rol uit te oefenen?

BLIK OP DE TOEKOMST

- 8 Wat zijn de lessen die kunnen worden getrokken?
- 9 Wat zijn aanbevelingen en concrete handvatten om het subsidiebeleid en de uitvoering daarvan verder te verbeteren en door te ontwikkelen?

Evaluatiemodel

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van het onderstaand evaluatiemodel. Toepassing van de geschetste cyclus stimuleert een doeltreffende subsidiepraktijk. Het evaluatiemodel laat alle facetten van het subsidieproces zien én wie in ieder deel van de cyclus een rol heeft. Bijzondere aandacht besteden we aan het sturen op maatschappelijke effecten. Het evaluatiemodel bestaat uit vijf blokken (0, A,B,C en D). Deze vormen tevens de kapstok voor het normenkader, zie hiervoor bijlage 1.

Figuur 2.0: evaluatiemodel

Aanpak van het onderzoek

Het onderzoek is opgedeeld in twee fases: een oriënterende fase en verdiepende fase. In de oriënterende fase zijn alle relevante beleids- en uitvoeringsstukken bestudeerd, heeft een inventarisatie plaatsgevonden van de subsidiestromen en is er een oriënterend gesprek gevoerd met de ambtelijke sleutelpersonen voor het subsidiebeleid.

Aan de hand van de oriënterende fase heeft de rekenkamercommissie zeven toegewezen subsidies als casus geselecteerd en vijf afgewezen subsidieaanvragen. Zie de tabel in bijlage 3. In de verdiepende fase zijn de dossiers van de casussen bestudeerd en verdiepende gesprekken gevoerd met subsidieaanvragers, gemeenten, ambtelijk sleutelpersonen en portefeuillehouders van het College van Dijkgraaf en Heemraden en een lid van het Algemeen Bestuur.

3 Conclusies

De deelvragen van het onderzoek worden beantwoord in deel II 'De bevindingen' van dit rapport. In dit hoofdstuk worden de conclusies gepresenteerd. De conclusies richten zich op:

- 1 De centrale vraag van het onderzoek: Is de inzet van subsidies door Waterschap Rivierenland (WSRL) doeltreffend, waar het gaat om het bereiken van de beoogde beleidsdoelstellingen en – resultaten?
- 2 Wat zijn de lessen die uit het onderzoek kunnen worden getrokken?

De rekenkamercommissie concludeert het volgende:

Kernconclusie

WSRL weet met de inzet van subsidies de gestelde uitvoeringsdoelen te realiseren. In dat licht is de inzet van subsidies doeltreffend. De maatschappelijke doeltreffendheid is echter niet te bepalen omdat WSRL de gestelde maatschappelijke doelen niet evalueerbaar formuleert. Zie verder de toelichting.

Deelconclusies

WSRL heeft goed grip op het beleid, de regels en het proces van subsidieverstrekking. Het beleid en de spelregels zijn helder en worden ook strikt uitgevoerd en geëvalueerd. Ook zet WSRL in op samenwerking en onderhoudt hiervoor de juiste en goede relaties met subsidie aanvragers (inwoners en bedrijven) en gemeenten. Dat wordt door hen ook als positief gewaardeerd. Er is nog wel ruimte voor verbetering ten aanzien van:

- 1 Er kunnen nog kansen worden benut bij samenwerking met gemeenten, lokale netwerken en koepelorganisaties;
- 2 Het samenspel met subsidie ontvangers kan meer op maat worden gesneden door een flexibelere houding;
- 3 De administratieve last voor kleinere subsidies is relatief hoog.

Toelichting op de kernconclusie

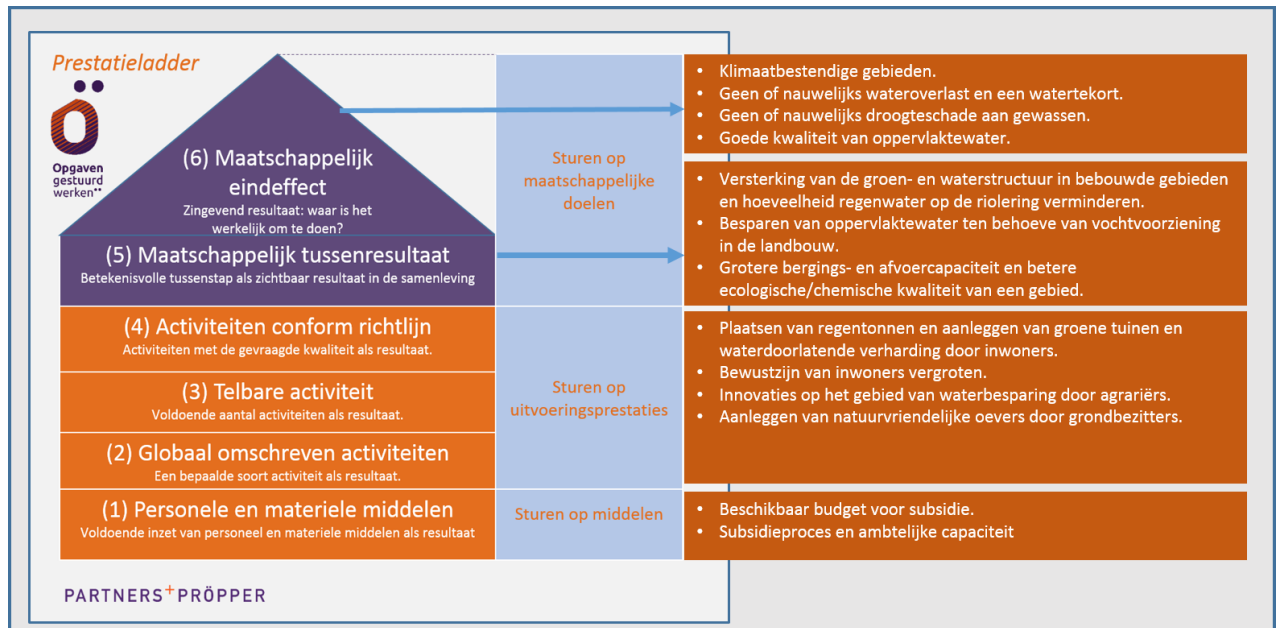
Zie voor de toelichting ook de onderstaande figuur 3.1 Deze figuur presenteert een prestatieladder met de doelen van WSRL op verschillende niveaus. De mate van doeltreffendheid kan bepaald worden op twee verschillende niveaus: (a) het niveau van maatschappelijke doelen en (b) het niveau van uitvoeringsprestaties.

Op het niveau van de uitvoeringsprestaties worden door WSRL de doelen evalueerbaar geformuleerd. Daardoor kan ook worden gecontroleerd of de uitvoeringsdoelen worden gerealiseerd. Bijvoorbeeld het aantal m² vergroening van tuinen, de hoeveelheid waterbesparing door innovaties van agrariërs of het aantal m² aangelegde natuurvriendelijke oevers is goed meetbaar. De subsidie ontvangers verantwoordden zich ook door deze gegevens te rapporteren naar WSRL. Daarmee is op het niveau van uitvoeringsprestaties de cirkel rond.

Uiteindelijk gaat het echter om het realiseren van maatschappelijke doelen. Dit is het hoogste niveau van de prestatieladder van figuur 3.1. De maatschappelijke doelen worden door WSRL helder geformuleerd in alle drie onderzochte subsidieregelingen en deze zijn ook vastgesteld door het Algemeen Bestuur. De maatschappelijke doelen zijn echter niet evalueerbaar geformuleerd. De doeltreffendheid van de inzet van subsidies is daarmee op dat niveau niet te bepalen. Op het niveau van maatschappelijke eindeffecten (zie figuur 3.1) is dit weliswaar ook moeilijk. De reden is dat veel meer factoren, anders dan de inzet van subsidies, daar invloed op hebben. Op het niveau van maatschappelijke tussenresultaten is dit echter wel mogelijk, en ook nodig zodat het Algemeen Bestuur haar controlerende rol kan invullen.

Bijvoorbeeld:

- Doel: het verminderen van de hoeveelheid regenwater op de riolering. Hoeveel minder en in hoeverre is door plaatsing van regentonnen, vergroening van tuinen en aanleg van waterdoorlatende verharding de hoeveelheid afgenomen?
- Doel: het besparen van oppervlaktewater ten behoeve van vochtvoorziening in de landbouw. Hoeveel besparing is nodig en hoeveel water is bespaard door innovaties door agrariërs?
- Doel: grotere bergings- en afvoercapaciteit en betere ecologische en chemische kwaliteit van het gebied. Hoeveel groter en beter en wat is de bijdrage van de aanleg van de natuurvriendelijke oevers door grondbezitters?

Figuur 3.1: De Prestatieladder als hulpmiddel voor het formuleren van doelen.

Toelichting op de deelconclusie 1: samenwerking met gemeenten, lokale netwerken en koepelorganisaties.

Er wordt voor de subsidieregeling Klimaatactief samengewerkt met gemeenten. Hierdoor ontstaan kansen en die worden door WSRL ook goed benut. Een aansprekend voorbeeld is de samenwerking met de gemeente Nijmegen waarbij inwoners worden gestimuleerd om een groene en klimaatbestendige tuin aan te leggen met als werktitel 'Operatie Steenbreek' en daarbij onder andere lokaal samenwerkt met een groep vrijwilligers van het centrum voor natuur en cultuurhistorie. Ook brengen gemeenten de subsidieregelingen van WSRL onder de aandacht bij inwoners en verwijzen zij inwoners naar WSRL.

Gemeenten zien nog kansen die door WSRL nog beter kunnen worden benut:

- De gemeente is voor inwoners het eerste loket naar de overheid en voor informatie richten inwoners zich in eerste instantie tot de eigen gemeente. WSRL kan dit kanaal nog beter benutten.
- De gemeente pakt zaken integraal en in nabijheid van inwoners op. Bijvoorbeeld bij groot onderhoud van een straat kan de gemeente de aanwonende inwoners makkelijk benaderen en de subsidieregelingen onder de aandacht brengen en te stimuleren het regenwater af te koppelen.
- De gemeente kan in dat geval ook inwoners ontzorgen bij het aanvragen van een subsidie bij WSRL door een gebundelde aanvraag van meerdere inwoners te doen.
- De gemeente kent de lokale netwerken en burgerinitiatieven goed. En kan deze ook benutten om subsidieregelingen onder de aandacht te brengen, het netwerk te vragen gebundelde aanvragen van inwoners te doen of aan te sluiten met relevante projecten.

- Gemeenten werken onderling samen om te komen tot regionaal beleid. Bijvoorbeeld de ontwikkeling van een Regionale Klimaat Adaptatie Strategie waarbij zeven gemeenten in de provincie Gelderland samenwerken. Dit biedt een basis voor gezamenlijke uitvoering en het doen van allerlei experimenten met groene wijken, waterbuffers in de stad et cetera.

WSRL werkt ook samen met koepelorganisaties zoals LTO. Tijdens informatiebijeenkomsten brengen dergelijke organisaties de subsidieregelingen onder de aandacht bij agrariërs. Denk aan de subsidieregeling Waterbesparende maatregelen. Sommige agrariërs doen daarbij ook een aanvraag voor subsidie om een innovatie te kunnen financieren. In de in dit onderzoek bestudeerde casussen gaat het echter in alle gevallen om een individuele aanvraag. De desbetreffende agrariërs werken daarbij niet samen met andere agrariërs om te komen tot een gezamenlijke aanvraag voor subsidie. Door samenwerking kan wellicht de innovatie- en uitvoeringskracht worden vergroot.

Toelichting op de deelconclusie 2: samenspel met subsidie aanvragers

Nagenoeg alle gesproken aanvragers van een subsidie waarderen het dat WSRL bij de aanvraag van een subsidie meedenkt hoe de aanvraag het beste kan worden ingediend. Vooral het persoonlijke contact wordt hierbij als positief ervaren. Dit speelt met name bij complexe en innovatieve projecten, zoals het geval is bij de regelingen Waterbesparende maatregelen agrariërs en Natuurvriendelijke oevers. Bij waterbesparende maatregelen is innovatie belangrijk en bij natuurvriendelijke oevers de integrale inpassing in een gebied. Deze trajecten vragen om een langere periode van verkennen, veel contactmomenten en in gezamenlijkheid toe te werken naar een subsidiabel en realiseerbaar project.

Subsidie aanvragers merken daarbij het volgende op:

- Er is te vaak sprake van een wisseling van ambtelijk behandelaars. Dit werkt vertragend want de nieuwe behandelaar moet iedere keer weer ingewerkt worden op een complex dossier, waarin vaak allerlei details van belang zijn en die in samenhang gezien moeten worden.
- Er wordt te strikt vastgehouden aan de voorwaarde van de subsidieregeling dat de maatregel nog niet in uitvoering mag zijn. Vooral bij innovatieve projecten is dit een probleem want dergelijke projecten worden in veel gevallen gefaseerd ontwikkeld. Daarbij gaan 'ontwerpen' en 'experimenteren' hand in hand in een iteratief proces. Het begrip 'uitvoering' is daarmee diffuus.
- Ook voor kleinere subsidies, zoals bij de regeling Klimaatactief, wordt de voorwaarde dat een maatregel nog niet in uitvoering mag zijn strikt nageleefd. De menselijke maat wordt hierbij in sommige gevallen vergeten. Inwoners zijn niet altijd op de hoogte van deze voorwaarden, of letten er niet op, waardoor bijvoorbeeld tegels verwijderd worden uit de tuin terwijl de aanvraag nog goedgekeurd moet worden. Dit is voor WSRL echter een reden om de aanvraag niet goed te keuren.
- Aanvragers moeten de maatregel vooraf zelf financieren, ook bij een goedgekeurde aanvraag voor subsidie. WSRL betaalt dus pas uit na vaststelling van de subsidie en het project is dan al uitgevoerd. Dat kan in het geval van grotere subsidiebedragen voor bedrijven een belemmering zijn om een subsidie aan te vragen.

Toelichting op de deelconclusie 3: administratieve lasten voor kleine subsidies

Het verantwoordingsregime is in de algemene subsidieverordening en alle drie regelingen niet gedifferentieerd. De mate van verantwoording hangt niet af van de hoogte van het subsidiebedrag. Ook bij kleine subsidiebedragen (van bijvoorbeeld € 3.000,-) overleggen aanvragers een uitgebreid activiteitenplan, rapporteren zij over leveranciers die de uitvoering hebben gedaan, maken kopieën van facturen en omschrijvingen van geleverde diensten en maken foto's van het eindresultaat. Dit maakt dat de administratieve lasten relatief hoog zijn voor aanvragers van een relatief lage subsidie.

4 Aanbevelingen

De onderstaande aanbevelingen sluiten aan op de conclusies uit het voorgaande hoofdstuk.

De rekenkamercommissie beveelt het Algemeen Bestuur het volgende aan:

Aanbevelingen

- 1 Verschuif de aandacht van uitvoeringsdoelen naar maatschappelijke doelen en de samenhang daartussen.
- 2 Snij, waar relevant, subsidieregelingen en de uitvoering scherper toe naar samenwerking in netwerken. Schep daarbij voldoende ruimte voor flexibiliteit en wees wendbaar.
- 3 Verlaag de drempel voor inwoners en bedrijven om subsidie aan te vragen.
- 4 Evalueer na 1 jaar wat met de voorgaande aanbevelingen is gedaan.

We lichten de aanbevelingen hieronder verder toe.

Toelichting op aanbeveling 1

Verschuif de aandacht van uitvoeringsdoelen naar maatschappelijke doelen en de samenhang daartussen.

- a Vraag CDH hiertoe voor de lopende subsidieregelingen voorstellen te doen waarbij doelen op een zo hoog mogelijk niveau van de prestatieladder van figuur 3.1 evalueerbaar worden geformuleerd. Dat kan door een set van evalueerbare doelen te ontwikkelen voor de verschillende subsidieregelingen, tenminste op het niveau van maatschappelijke tussenresultaten. Zie hiervoor de handreiking van bijlage 4.
- b Vraag CDH dit in het vervolg ook voor nieuwe subsidieregelingen te doen.

Toelichting op aanbeveling 2

Snij, waar relevant, subsidieregelingen en de uitvoering scherper toe naar samenwerking in netwerken. Schep daarbij voldoende ruimte voor flexibiliteit en wees wendbaar.

Het beleid van WSRL gaat nadrukkelijk uit van samenwerking tussen overheden, inwoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen. Samenwerking heeft namelijk als voordeel dat krachten en middelen gebundeld kunnen worden. WSRL geeft daarbij aan dat dit betekent om leren om te gaan met initiatieven en als organisatie leren improviseren en wendbaar te zijn. Zet dit beleid consequent door maar breng het in de uitvoering scherper in de praktijk.

- a Geef CDH de opdracht om de subsidieregelingen meer toe te snijden op samenwerking in netwerken en hiertoe voorstellen te doen. Dat kan door de subsidieregelingen en de uitvoering meer toe te snijden op multilaterale relaties in plaats van bilaterale relaties. Denk aan het ontwikkelen van samenwerkingsarrangementen. Als voorbeeld zonder volledig te willen zijn:
 - Subsidie aan (een groep) gemeenten als eerste loket naar inwoners. Deze gemeenten kunnen dan verder het hele proces van verstrekking afhandelen. Ook biedt dat kansen om de subsidieregelingen van WSRL en die van gemeenten af te stemmen of te integreren.
 - Subsidie aan een groep vrijwilligers (burgerinitiatief) binnen een of meerdere gemeenten;
 - Subsidie aan een groep bedrijven die samen innoveren, eventueel in samenwerking met kennisinstellingen;
 - Subsidie aan een regio van gemeenten die gezamenlijk een regionale klimaatadaptatie strategie ontwikkelen en hiertoe lokale projecten en pilots uitvoeren.

- b Geef CDH de opdracht om in de subsidieregelingen meer ruimte te scheppen voor flexibiliteit. Organiseer daarmee meer wendbaarheid in de uitvoering. Dat is nodig om innovatieve projecten voldoende ruimte te geven. Innovatie kenmerkt zich nu eenmaal vaak door een iteratief proces van 'proberen en leren'.
- c Daarbij is het ook nodig om de menselijk maat boven regels en procedures te stellen, zeker in het geval het individuele inwoners betreft. Die hebben de lijst van kaders en voorwaarden van subsidieregelingen nu eenmaal niet op elk moment scherp op het netvlies. Dicht daarmee het gat tussen de systeemwereld en de leefwereld.

Toelichting op aanbeveling 3

Verlaag de drempel voor inwoners en bedrijven om subsidie aan te vragen.

- a Vraag CDH om te verkennen en voorstellen te doen hoe de drempel om subsidie aan te vragen kan worden verlaagd door:
 - Een deel van het subsidiebedrag ook bij een goedgekeurde aanvraag al ter beschikking te stellen, bij wijze van voorfinanciering. Het restant kan dan ter beschikking worden gesteld bij vaststelling van de subsidie en/of op dat moment worden gecorrigeerd.
 - De zwaarte van het regime voor aanvragen en verantwoorden te differentiëren naar de hoogte van een subsidie.
- b Vraag CDH daarbij ook om te verkennen hoe verschillende gemeenten dit doen en wat hun ervaringen zijn. Verschillende gemeenten doen namelijk al het volgende:
 - Zij differentiëren het verantwoordingsregime naar hoogte van de subsidie;
 - Zij verstrekken de subsidie direct (geheel of deels) bij de beschikking, en corrigeren eventueel bij vaststelling van de subsidie.

Toelichting op aanbeveling 4

Evalueer na 1 jaar wat met de voorgaande aanbevelingen is gedaan.

Gebruik dit moment ook om tussentijds te bewaken of de subsidieregelingen stimulerend werken voor samenwerking en of die samenwerking gericht is op het realiseren van maatschappelijke opgaven. Het gaat daarbij om samenwerking tussen WSRL en andere overheden, inwoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen maar ook om de samenwerking onderling tussen partijen uit de samenleving.

Dit sluit aan op de modernisering van het subsidie instrument zoals dat in meerdere gemeenten in ontwikkeling is. Zie ter inspiratie het kader hiernaast. Daar zitten mogelijk interessante punten in die gebruikt kunnen worden voor de evaluatie. Dit kader dient als voorbeeld en kan verder vertaald worden naar de situatie van WSRL en ter inspiratie dienen.

Subsidies als instrument voor realiseren van maatschappelijke opgaven

De opgave is de gewenste situatie in de samenleving waar je met subsidie een bijdrage aan wilt of moet leveren om deze te realiseren.

Dat zie je aan:

- ✓ **Een meer horizontale relatie** tussen gemeenten en partijen gebaseerd op vertrouwen en gedeeld belang.
- ✓ **Telkens weer de 'wat-vraag' stellen** en deze met elkaar beantwoorden: wat willen we met elkaar bereiken? Zijn we goed bezig, als we kijken naar wat we willen realiseren?
- ✓ **Gezamenlijk beleid (coproductie) organiseren** waarin iedereen zijn aandeel neemt.
- ✓ **Subsidies inzetten in een arrangement van afspraken** met meerdere partijen ter versterking van de keten en onderlinge samenwerking.
- ✓ **Focus op maatschappelijke effecten** en het probleem van de cliënt of doelgroep.
- ✓ **Resultaatgericht handelen.** Alles wat je doet staat in het teken van realiseren: acties die resultaten opleveren.
- ✓ **Duurzame samenwerking** en innovatie vanuit onderlinge goodwill: 'geven en nemen' binnen een keten van samenwerking.
- ✓ **Controle verbinden met professioneel en transparant werken** waarbij evident is of partijen zich committeren aan het bereiken van een beoogd resultaat. Gesubsidieerde organisaties willen zelf ook weten of zij op de goede weg zijn!
- ✓ **Opbouwen van een gezamenlijke informatiepositie** over wat speelt in de samenleving. Los van de vraag of partijen daar individueel verantwoordelijk voor zijn. Dit is iets waar partijen gezamenlijk aan werken.
- ✓ **Een permanent kader voor gesprek** tussen opdrachtgever en opdrachtnemer.

Onvoldoende focus op het realiseren van maatschappelijke opgaven

Dat zie je aan:

- Verticale relaties tussen gemeente en gesubsidieerde organisaties.
- Bilaterale relaties met verschillende gesubsidieerde organisaties afzonderlijk.
- Doorschieten in procedures en regels.
- Verliezen in de 'hoe-vraag' – ten koste van aandacht voor 'wat- en waarom doen we dit-vragen'.
- Weinig innovatie en juridificering door handelen naar de letter van contracten of afspraken.
- De relevantie en zin van verantwoording, toezicht en controle ontgaat gesubsidieerde organisaties
- Bilaterale verantwoording in teken van financiële middelen en 'schuld' wanneer effecten uitblijven

PARTNERS+PRÖPPER

Deel 2: De bevindingen

5 Inventarisatie subsidiestromen

Dit hoofdstuk is inventariserend van aard. Het evaluatiemodel en normenkader worden hier nog niet toegepast. Het gaat om zicht te krijgen op de omvang en kenmerken van de totale subsidiestroom.

ONDERZOEKSVRAGEN

- 1 Welke subsidies zijn in de afgelopen drie jaar verstrekt: in aard en omvang?
 - Ten aanzien van de verschillende subsidieregelingen.
 - De bedragen die hiermee waren gemoed en de begunstigen.
- 2 Hoeveel aanvragen zijn toe- en afgewezen?
 - Hoe verhoudt het aantal aanvragen en toewijzingen zich tot het subsidieplafond?
 - Hoeveel aanvragen zijn er afgewezen en wat was hiervoor de grondslag of afweging?

5.1 Totale omvang en verdeling van subsidiestromen

Subsidieregeling	Start	Eind	Fase	Aantal aanvragers Tot 1 juli 2019
Klimaatactief (noot 1)	1-1-2018	31-12-2021	Actief	295
Waterbesparende maatregelen agrariërs	15-10-2017	30-6-2021	Actief	31
Natuurvriendelijke oevers	18-3-2014	31-12-2018	Afgesloten	13

Subsidieregeling	Beschikbaar budget in €	2014 - 2016	Bedrag verleend in €				
			2017	2018	2019 tot 1 juli	Rest budget	% benut
Klimaatactief	500.000	-	-	141.407	117.214	241.379	52%
Waterbesparende maatregelen agrariërs (noot 2)	1.470.000	-	9.954	122.760	132.781	1.204.505	18%
Natuurvriendelijke oevers	1.000.000	270.370,-	42.453	332.977	n.v.t.	354.200	64%
Totaal	2.170.000	270.370	52.407	597.144	249.995	1.000.084	46%

Noot:

- 1 De regeling Klimaatactief was voor 1 maart 2019 de regeling 'Klimaat adaptieve inrichting leefomgeving particulieren'. Per 1 maart 2019 is de regeling inhoudelijk aangepast en is de naam gewijzigd naar 'Klimaatactief'.
- 2 Tot oktober 2018 was het budget voor de regeling 'Waterbesparende maatregelen agrariërs' enkel bestemd voor het gebied Rivierenland Zuid. Vanaf oktober 2018 is het budget ook beschikbaar gesteld voor het gebied Rivierenland Noord.

Tabel 5.1: looptijd van de drie subsidieregelingen, gebruik, budget en uitputting.

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat twee subsidieregelingen nog relatief jong zijn en nog doorlopen tot in het jaar 2021, namelijk de regelingen Klimaatactief en Waterbesparende maatregelen agrariërs. Het aantal aanvragers van de regeling Klimaatactief ligt met 295 aanvragers een stuk hoger dan die voor de andere regelingen. Deze regeling richt zich namelijk op inwoners van gemeenten, de andere regelingen richten zich op agrarische bedrijven en grondeigenaren.

Het financiële kader wordt gevormd door het beschikbaar gestelde budget, ook wel het subsidieplafond genoemd. De subsidieplafonds zijn per subsidieregeling vastgesteld door het Algemeen Bestuur en

bepaald voor de gehele looptijd van de specifieke regeling. Uit tabel 5.1 blijkt dat het budget voor de regeling Natuurvriendelijke Oevers relatief het meest is benut (64%). Daarna volgen Klimaatactief en Waterbesparende maatregelen met respectievelijk een benutting van 52% en 18%.

5.2 Toegewezen en afgewezen subsidies per regeling

5.2.1 Stimuleringsregeling Klimaatactief

Fase	2018		2019 tot 1 juli		Totaal	
	Aantal	Bedrag €	Aantal	Bedrag €	Aantal	Bedrag €
Aangevraagd	259	-	pm	-	pm	-
Verleend	234	141.407	59	117.214	295	258.621
Vastgesteld	177	56.799	18	15.415	195	72.214

Top 5 gemeenten 2018	Aantal subsidies verleend
1 West Betuwe ²	50
2 Culemborg	21
3 Nijmegen	19
4 Altena ³	17
5 Buren	15
Totaal top 5 gemeenten	112
Totaal aantal subsidies verleend aan alle gemeenten	234
Top 5 van het totaal	48%

Top 5 gemeenten 2018	Bedrag verleend
1 West Betuwe	€ 20.398
2 Nijmegen	€ 15.983
3 Beuningen	€ 15.058
4 Zaltbommel	€ 10.487
5 Culemborg	€ 9.889
Totaal top 5 gemeenten	€ 71.815
Totaal verleend aan alle gemeenten	€ 141.407
Top 5 van het totaal	51%

Tabel 5.2: aantallen toegewezen subsidie aanvragen en bedragen over de jaren 2018 en 2019. Bron: overzicht ambtelijke organisatie.

In 2018 hebben 259 inwoners een aanvraag ingediend voor een subsidie en is aan 234 aanvragers subsidie verleend met een totaalbedrag van € 141.407,-. Hier kan met verschillende brillen naar gekeken worden:

- **Naar aantal verleende subsidies per gemeente.**
De subsidies zijn verleend aan inwoners uit 23 verschillende gemeenten. Ongeveer de helft (48%) van het aantal verleende subsidies aan inwoners uit vijf gemeenten: West Betuwe, Culemborg, Nijmegen, Altena en Buren.
- **Naar omvang van het subsidiebedrag per gemeente.**
Het gaat om een totaalbedrag van € 141.407,-, waarvan ongeveer de helft (51%) aan inwoners uit vijf gemeenten: West Betuwe, Nijmegen, Beuningen, Zaltbommel en Culemborg. Dit geeft aan dat het aantal verleende subsidies per gemeente niet perse een indicatie is voor de omvang van het verleende subsidiebedrag per gemeente. Het kan bijvoorbeeld zijn dat met een gemeente met een relatief laag aantal aanvragen een relatief groot subsidiebedrag is gemoeid. In zo'n gemeente ligt het gemiddelde subsidiebedrag per aanvraag hoger.
- **Een combinatie van beiden.**
De combinatie van beiden geeft meer zicht op de doeltreffendheid van de regeling. Daarbij wordt de doeltreffendheid bepaald door twee factoren: (a) het aantal verleende subsidie aanvragen en (b) de omvang van de subsidie per verleende aanvraag. Bij dit laatste veronderstellen we hier gemakshalve

² Gemeente West Betuwe: een herindeling per 1 januari 2019 van gemeenten Geldermalsen, Lingewaai en Neerijnen.

³ Gemeente Altena: een herindeling per 1 januari 2019 van gemeenten Aalburg, Werkendam en Woudrichem.

dat naarmate de omvang van de subsidieaanvraag groter is de maatregelen die aanvragers willen nemen ook substantiëler zijn of dat er meer wordt samengewerkt met een gebundelde aanvraag. Daarmee zal het maatschappelijk effect ook groter zal zijn. Figuur 5.1 geeft hier verder zicht op. Bijvoorbeeld:

- De gemeente Nijmegen laat een laag aantal verleende subsidieaanvragen zien: weinig inwoners maken gebruik van de regeling. Daarnaast is ook het bedrag per verleende aanvraag laag: inwoners nemen kleine maatregelen en het effect van die maatregelen zal daardoor ook klein zijn.
- Binnen de gemeente West Betuwe maken veel mensen gebruik van de regeling want het aantal verleende aanvragen is hoog. Daarentegen zal het effect per verleende aanvraag laag zijn want de daarmee gemoede subsidiebedragen zijn laag.

		Bedrag per subsidieaanvraag	
		Laag	Hoog
Aantal subsidie aanvragen	Hoog	<ul style="list-style-type: none"> • West Betuwe • ZaltBommel • Culemborg • Buren • Altena • Alblisserdam <p style="text-align: right;">2</p>	<ul style="list-style-type: none"> • x <p style="text-align: right;">1</p>
	Laag	<ul style="list-style-type: none"> • Nijmegen • Tiel • Vijfheerenlanden • Arnhem • Papendrecht • Lingewaard • Wijchen • Berg en Dal • Molenlanden • Overbetuwe <ul style="list-style-type: none"> • Maasdriel • Sliedrecht • West Maas en Waal <p style="text-align: right;">4</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Beuningen • Neder-Betuwe • Hardinxveld-Giessendam • Gorinchem <p style="text-align: right;">3</p>

Figuur 5.1: positionering van gemeenten rondom de regeling Klimaatactief.

TOELICHTING OP DE VIER VERSCHILLENDE KWADRANTEN

- Kwadrant 1** De regeling is binnen de gemeente goed bekend en de maatregelen van de aanvragers zijn relatief substantieel.
Het aantal verleende subsidies is voor deze gemeenten relatief hoog (gelijk of groter dan 0,3 per 1.000 inw.) en het gemiddelde subsidiebedrag per aanvraag is relatief hoog (gelijk of groter dan € 1.000,-).
- Kwadrant 2** De regeling is binnen de gemeente goed bekend, echter de maatregelen van de aanvragers zijn relatief minder substantieel.
Het aantal verleende subsidies is voor deze gemeenten relatief hoog (gelijk of groter dan 0,3 per 1.000 inw.) en het gemiddelde subsidiebedrag per aanvraag is relatief laag (kleiner dan € 1.000,-).
- Kwadrant 3** De regeling is binnen de gemeente niet goed bekend, maar de maatregelen van de aanvragers zijn relatief wel substantieel.
Het aantal verleende subsidies is voor deze gemeenten relatief laag (kleiner dan 0,3 per 1.000 inw.) en het gemiddelde subsidiebedrag per aanvraag is relatief hoog (gelijk of groter dan € 1.000,-).
- Kwadrant 4** De regeling is binnen de gemeente niet goed bekend en de maatregelen van de aanvragers zijn relatief minder substantieel.
Het aantal verleende subsidies is voor deze gemeenten relatief laag (kleiner dan 0,3 per 1.000 inw.) en het gemiddelde subsidiebedrag per aanvraag is relatief laag (kleiner dan € 1.000,-).

AFGEWEZEN SUBSIDIEAANVRAGEN 2018:

Uit tabel 5.2 blijkt dat in 2018 259 subsidies zijn aangevraagd en er zijn 234 subsidies verleend. In 25 gevallen is geen subsidie verleend, dat is circa 10% van het totaal aantal aanvragen⁴.

5.2.2 Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs

Fase	2017		2018		2019		Totaal t/m 1 juli 2019	
	Aantal	Bedrag €	Aantal	Bedrag €	Aantal	Bedrag €	Aantal	Bedrag €
Aangevraagd	2	-	18	-	30	-	50	-
Verleend	2	9.954	12	122.760	17	132.781	31	265.496
Vastgesteld	2	9.954	3	33.418	1	7.919	6	51.292

	2017	2018	2019
Afgewezen	0	6	2

Tabel 5.3: aantallen toegewezen subsidie aanvragen en bedragen over de jaren 2017, 2018 en 2019 en aantallen afgewezen aanvragen. Bron: overzicht ambtelijke organisatie.

Deze regeling is nog relatief jong. Het budget is voor 18% benut en zal nog circa 2 jaar open worden gesteld, namelijk van medio 2019 tot medio 2021. Er is een duidelijke groei van 66% te zien in het aantal aanvragen, van 18 stuks in 2018 naar 30 stuks in 2019. De groei in aanvragen vertaald zich ook in een groei van het aantal verleende subsidies van 42%, van 12 stuks in 2018 naar 17 stuks in 2019. In 2018 is 33% van de aanvragen afgewezen.

5.2.3 Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers

Jaar	Aantal	Bedrag in €	m ² Nvo	Bedrag per m ² Nvo
2014	2	8.263,-	770	10,73
2015	4	209.767,-	19.170	10,94
2016	2	52.340,-	6.090	8,59
2017	4	42.453,-	3.049	13,92
2018	1	332.977,-	1.675	198,79
Totaal	13	645.800,-	30.754	

Tabel 5.4: aantallen toegewezen subsidie aanvragen en bedragen over de jaren 2014 tot en met 2018. Bron: overzicht ambtelijke organisatie.

De regeling is voor 64% benut door 13 aanvragers waaraan subsidie is verleend en in totaal zijn met hulp van de regeling 30.754 m² natuurvriendelijke oevers aangelegd. Er is geen informatie voorhanden over het aantal afgewezen aanvragen. De reden hiervoor is dat er reeds wordt afgestemd over de aan te leggen oever, voordat de subsidie daadwerkelijk wordt aangevraagd. Hierdoor worden er in het voortraject al projecten uitgefilterd die niet subsidiabel zijn. Er zijn dus administratief geen afwijzingen omdat een formele aanvraag en een afwijzingsbrief ontbreekt.

⁴ Bron: overzicht subsidie Klimaatadaptie verstrekt door ambtelijke organisatie.

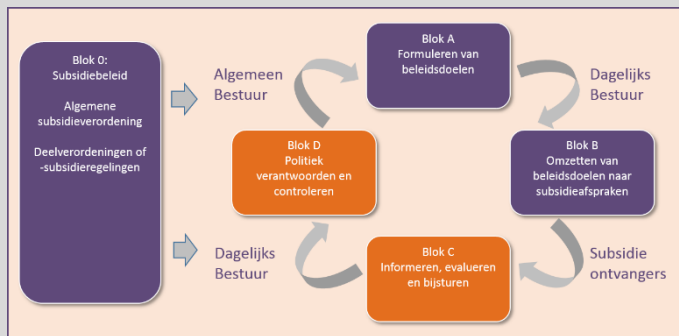
6 Het beleid en uitvoeringsproces van subsidieverlening

In dit hoofdstuk staan de blokken o, A en B van het evaluatiemodel centraal.

ONDERZOEKSVRAGEN

- 3 Welke doelen streeft WSRL na met het verstrekken van subsidies?
 - Zijn de doelen geformuleerd in termen van maatschappelijke effecten en ook voldoende evalueerbaar opgesteld?
 - Hoe worden die vertaald naar de verschillende subsidieregelingen?
 - En hoe vervolgens naar subsidieafspraken met subsidieontvangers?
 - Hoe is daarbij het samenspel tussen WSRL en de subsidieontvangers?

- 4 Hoe ziet het proces van aanvraag, toekenning, toetsing en verantwoording er uit?
 - Zijn de regels en het proces van subsidieverlening, de subsidieverstrekking en de subsidievaststelling eenduidig en transparant voor de aanvrager?
 - Worden deze consequent toegepast?

TOEGEPASTE NORM

De algemene subsidieverordening en subsidieregelingen vormen een werkbaar en helder kader voor subsidieverstrekking. Dit wordt onder meer bepaald door de omvang van administratieve lasten voor het aanvragen van subsidies, een helder onderscheid in subsidietypen en de mate waarin de kaders stimuleren op het sturen op maatschappelijke effecten.

Kernbevindingen

- 1 De doelen richten zich voornamelijk op het watersysteem. De doelen die WSRL nastreeft zijn vastgelegd in de drie subsidieregelingen:
 - *Klimaatactief*: stimuleren van een klimaatadaptieve inrichting van de leefomgeving. De nadruk ligt op maatregelen waardoor overlast door teveel water en/of hitte afneemt en die overlast door droogte tegengaan. Deze regeling bevat ook subdoelen zoals: kennis en bewustwording vergroten, groen- en waterstructuur versterken, hoeveelheid regenwater op riolering verminderen en het bevorderen van burgerparticipatie, duurzaamheid en sociale cohesie.
 - *Waterbesparende maatregelen agrariërs*: agrariërs helpen investeren in innovatieve waterbesparende technieken om droogteschade aan gewassen te voorkomen of te beperken.
 - *Natuurvriendelijke oevers*: de aanleg van natuurvriendelijke oevers, die bijdragen aan de vergroting van de bergings- en afvoercapaciteit en/of verbetering van de ecologische en chemische kwaliteit van het gebied.

- 2 De doelen bevatten maatschappelijke effecten en uitvoeringsprestaties maar die zijn niet evalueerbaar geformuleerd (zie voor een toelichting op deze begrippen bijlage 4). Bijvoorbeeld:
 - Uitvoeringsprestaties: worden geformuleerd in termen van maatregelen zoals 'innovatieve besparende technieken' en 'het aanleggen van oevers'.
 - Maatschappelijke effecten: worden geformuleerd in termen van effecten maar die zijn niet evalueerbaar zoals 'overlast door teveel water' en 'verbetering ecologische en chemische kwaliteit'.

Het financieel kader is wel evalueerbaar. De subsidieplafonds zijn per regeling in euro's vastgesteld.

- 3 Het proces voor subsidieverstrekking is beschreven in de Algemene Subsidieverordening en in de drie regelingen. Het proces bestaat uit drie te onderscheiden fasen:
- **Subsidieaanvraag:** De aanvraag wordt gedaan door een particulier, bedrijf en/of organisatie die subsidie wenst te ontvangen. In de aanvraag maakt de inwoner, het bedrijf en/of de organisatie kenbaar voor welke activiteit(en) een subsidie wordt aangevraagd en welke kosten daarmee gemoeid gaan.
 - **Subsidieverlening:** De beschikking gaat vooraf aan de te subsidiëren activiteit en geeft de ontvanger een voorwaardelijke aanspraak op financiële middelen.
 - **Subsidievaststelling:** Pas als de gesubsidieerde maatregel is uitgevoerd en aan alle voorwaarden is voldaan, stelt het WSRL de subsidie definitief vast. Hiervoor moet de subsidieontvanger binnen 3 maanden na afronding van de werkzaamheden waarvoor subsidie is verleend, een aanvraag om subsidievaststelling indienen. In de beschikking tot vaststelling wordt vastgesteld of de gesubsidieerde activiteit is verricht en of de opgelegde verplichtingen zijn nageleefd. Bij de afrekening wordt het exacte subsidiebedrag bepaald. Vervolgens vindt de betaling plaats.

De spelregels in de verschillende fasen zijn helder en worden ook consequent toegepast en de dossiers zijn volledig en actueel.

- 4 De aanvragers ervaren het samenspel met WSRL overwegend als goed. Vooral het persoonlijke contact en de bereidheid om mee te denken wordt gewaardeerd. Wel is er volgens aanvragers ruimte voor verbetering:
- Bij langere en complexere projecten werkt de wisseling van ambtelijk medewerkers belemmerend en vertragend.
 - Er wordt soms te strikt vastgehouden aan de voorwaarden voor subsidieverlening. Specifieke omstandigheden worden niet afgewogen. Met name de voorwaarde dat een maatregel nog niet in uitvoering mag zijn levert daarbij discussie op.
 - Dit geldt des te meer voor innovatieve ontwikkeltrajecten dat bestaat uit opeenvolgende fasen van ontwikkeling.
 - Aanvragers moeten de investeringen zelf voorfinancieren. Dat kan voor grotere subsidiebedragen een belemmering zijn voor de aanvragers.
 - De omvang van administratieve lasten is groot, vooral voor kleinere subsidiebedragen.
- 5 Er wordt samengewerkt met gemeenten en koepelorganisaties. Deze ervaren de samenwerking met WSRL als goed. De samenwerking met grotere gemeenten, of samenwerkingsverbanden tussen gemeenten, wordt benut. Het biedt voordelen omdat gemeenten dichtbij de inwoners staan, beschikken over een uitgebreid maatschappelijk netwerk en lokale projecten op het terrein van duurzaamheid en klimaatbestendigheid.

6.1 Het subsidiebeleid: algemene kaders

Deze paragraaf gaat in op blok o van het evaluatiemodel.

WATERBEHEERPROGRAMMA EN BEGROTING

Het algemene beleid van WSRL is beschreven in het **Waterbeheerprogramma 'Koers houden, kansen benutten' 2016-2021**. Het beschrijft de doelen, strategieën, accenten in de uitvoering en in te zetten middelen van WSRL op drie kernterrainen waarop WSRL zich richt:

- 1 **Waterveiligheid:** bescherming tegen water door rivierdijken en kades.
- 2 **Watersysteem:** tegengaan wateroverlast en -tekort en verbeteren waterkwaliteit door waterbeheer. Twee bijzondere doelen worden geformuleerd: het tegengaan van een tekort aan water in droge zomers en het zorgen dat stedelijke gebieden klimaatbestendig zijn.
- 3 **Waterketen:** inzameling, transport en zuivering van afvalwater.

Het programma geeft geen beeld van het subsidiebeleid. Het geeft geen zicht op welke subsidies WSRL inzet (of van plan is om in te zetten) om beleidsdoelen te realiseren en wat de bijdrage van het subsidiemiddel zou moeten zijn aan die doelen. Wel zijn er in het Waterbeheerprogramma 2016-2021 aangrijpingspunten te vinden waarbij subsidie een rol speelt, zie het onderstaande kader.

- WSRL wil met **gebiedsgericht werken** inspelen op specifieke omstandigheden in een gebied. Dit door via maatwerk integrale oplossingen te bieden waarmee meerdere wateropgaven in samenhang worden opgepakt en daarbij rekening te houden met doelen van andere partijen. WSRL wil ruimte bieden voor deze aanpak door wel de doelen aan te geven maar geen maatregelen vooraf voor te schrijven. Voor maatwerk is immers flexibiliteit nodig.
- WSRL wil **innovatie** inzetten voor het realiseren van doelen en hiervoor projecten en activiteiten starten en ondersteunen.
- WSRL wil het **waterbewustzijn** van inwoners vergroten. Dit door het meedenken en meedoen van burgers te stimuleren. WSRL wil graag dat burgers bij kans op lokale wateroverlast of -tekort preventieve maatregelen nemen en wil de kansen voor burgerparticipatie meer benutten.
- Het aanleggen van **natuurvriendelijke oevers** voor verbetering van de waterkwaliteit.

Bon: Waterbeheerprogramma 2016-2021 Koers houden, kansen benutten

WSRL beschrijft in het waterbeheerprogramma in een aparte paragraaf met welke actoren WSRL samenwerkt om de beleidsdoelen te realiseren. Daarbij worden gemeenten wel genoemd maar inwoners en bedrijven worden niet genoemd.

In de **jaarlijkse begroting van WSRL** komt het thema burgerparticipatie terug⁵. Het wordt benoemd als een van de succesbepalende factoren voor het realiseren van beleidsdoelen. De begroting bevat een subsidieparagraaf maar daar wordt enkel de mogelijkheid beschreven voor het verkrijgen van subsidies ten behoeve van WSRL zelf. Onder het programma 'Middelen' wordt het thema 'Burgerparticipatie en Zichtbaarheid' benoemd maar uit de begroting is niet te destilleren hoeveel subsidie het Algemeen Bestuur daarvoor beschikbaar wil stellen. Het zogenaamde 'subsidieplafond' (zie ook algemene subsidieverordening verderop) is daarmee via de begroting niet vastgesteld.

KOERS KLIMAATADAPTATIE

In februari 2017 is de beleidsnota '**Koers klimaatadaptatie**' door het Algemeen Bestuur vastgesteld. De nota was nodig omdat het klimaat sneller verandert dan gedacht. Het beleid gaat nadrukkelijk uit van

⁵ Bron: Begroting WSRL 2019.

een gezamenlijke opgave⁶. Dat wil zeggen samenwerking tussen overheden, burgers, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties en het vinden van oplossingen. Er worden verschillende voorbeelden genoemd met betrekking tot samenwerking. Samenwerking met gemeenten, provincie, woningbouwcorporaties, de EU, landbouworganisaties, natuur- en milieuorganisaties, burgers, onderwijs, bedrijven et cetera.

Voor WSRL betekent dit om leren om te gaan met initiatieven en als organisatie leren improviseren en wendbaar zijn. Hiervoor zal de aandacht steeds meer naar buiten worden verlegd, het zogenaamde 'van buiten naar binnen werken'. WSRL wil daarbij niet alleen samenwerken in grotere projecten maar beseft ook dat veel kleinschalige initiatieven bijdragen aan het terugbrengen van de kwetsbaarheid van het gebied⁷. Daarom wil WSRL een brede stimuleringsregeling voor initiatieven van burgers ontwikkelen. Bij voorkeur met een gezamenlijke regeling met gemeenten, mogelijk de provincie en andere partijen. Er is vanuit WSRL een eerste financiële inleg voor deze regeling van € 500.000,-, en WSRL hoopt dit verder uit te breiden met gemeentelijke bijdragen.

ALGEMENE SUBSIDIEVERORDENING

In principe moet een decentrale overheid, zoals een waterschap, voor het verstrekken van subsidies een door het algemeen bestuur vastgestelde verordening hebben⁸. Dit kan een algemene subsidieverordening zijn, of een specifieke verordening voor een bepaalde subsidie.

WSRL beschikt over een **Algemene subsidieverordening**⁹, in werking getreden op 1 maart 2010. Deze verordening is voorgesteld door het College van Dijkgraaf en Heemraden en vastgesteld door het Algemeen Bestuur. De algemene verordening heeft als doel om een aantal algemene voorschriften vast te leggen die voor alle door het waterschap vastgestelde specifieke subsidieregelingen gelden. Het gaat dan met name om procedurele voorschriften. In de algemene verordening zijn op hoofdlijnen een aantal spelregels vastgelegd:

- 1 *Aanvragen en toewijzen van subsidies*. Er wordt voorzien in het vaststellen van een subsidieplafond en de toewijzing van subsidiegelden vindt plaats in volgorde van ontvangst van aanvragen. Een aanvraag voor een subsidie wordt ingediend voordat met de uitvoering van de activiteit een begin wordt gemaakt. Indien voor dezelfde activiteit tevens subsidie is aangevraagd bij een of meer andere bestuursorganen dan kan dit van invloed zijn op de vaststelling van de subsidie.
- 2 *Verantwoording*. De subsidieontvanger toont binnen drie maanden na afloop van de activiteiten aan, dat de activiteiten hebben plaatsgevonden overeenkomstig de aan de subsidie verbonden verplichtingen. De subsidieontvanger overlegt hiervoor een financieel verslag en een verslag van de activiteiten.

De specifiek, op lopende subsidieregelingen toegesneden regels, zijn vastgelegd in **aparte specifieke subsidieregelingen**. Zie de volgende paragraaf.

⁶ Bron: Beleidsnota 'Koers Klimaatadaptatie', januari 2017

⁷ Bron: Beleidsnota 'Koers Klimaatadaptatie', januari 2017

⁸ De Awb geeft onder bepaalde voorwaarden de mogelijkheid om van dit vereiste af te wijken. Zo kunnen subsidies van incidentele aard verstrekt worden zonder een algemene of specifieke subsidieverordening. Een subsidie is incidenteel wanneer het verstrekken van de subsidie niet gebaseerd is op een vaste bestuurspraktijk, het aantal subsidieontvangers beperkt is en de subsidie voor ten hoogste vier jaar verstrekt wordt.

⁹ Bron: Algemene subsidieverordening Waterschap Rivierenland.

6.2 Beleidsdoelen en financiële kaders van drie subsidieregelingen

In deze paragraaf staat blok A van het evaluatiemodel centraal.

SPECIEKE SUBSIDIEREGELINGEN

Er zijn door het Algemeen Bestuur drie specifieke subsidieregelingen vastgesteld, waar dit onderzoek zich dan ook op richt:

- 1 Stimuleringsregeling Klimaatactief;
- 2 Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs;
- 3 Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers.

In de drie regelingen zijn bepalingen opgenomen over het doel, de omvang van de subsidie, het subsidieplafond, de toewijzingsgronden, de doelgroep en eventuele van de algemene subsidieverordening afwijkende procedurele voorschriften.

BELEIDSDOELEN PER SUBSIDIEREGELING

In de onderstaande tabel staan per subsidieregeling de algemene doelen omschreven; in de volgende paragrafen zoomen we hier verder op in. De onderzoekers hebben daarbij de doelen aan de programma's en onderliggende thema's uit het waterbeheerprogramma gekoppeld. Daaruit blijkt dat alle drie de regelingen zich richten op het watersysteem.

De doelen van de regelingen zijn geformuleerd in termen van activiteiten, bijvoorbeeld 'stimuleren', 'helpen' en 'voorkomen'. De doelen zijn ook geformuleerd in termen van uitvoeringsprestaties en maatschappelijke effecten. Maar die zijn niet evalueerbaar geformuleerd. Bijvoorbeeld:

- Uitvoeringsprestatie: 'maatregelen waardoor overlast door teveel water afneemt', welke maatregelen en hoeveel?
- Maatschappelijk effect: hoeveel neemt de overlast dan af?

Zie bijlage 4 voor een nadere toelichting op het verschil tussen activiteiten, uitvoeringsprestaties en maatschappelijke effecten.

Subsidieregeling	Doelen	Programma/thema
Klimaatactief	Stimuleren van een klimaat adaptieve inrichting van de leefomgeving door initiatiefnemers financieel te ondersteunen. De nadruk ligt op maatregelen waardoor eventuele overlast door teveel water en/of hitte afneemt en die overlast door droogte tegengaan.	Programma Watersysteem Thema's/themanummer > Wateroverlast (6) > Watertekort (7)
Waterbesparende maatregelen agrariërs	Agrariërs helpen te investeren in innovatieve waterbesparende technieken om droogteschade aan gewassen beter te kunnen voorkomen of te kunnen beperken. Waterbesparende technieken benutten de beschikbare hoeveelheid oppervlaktewater beter waardoor de watervoorraad minder snel raakt uitgeput.	Programma Watersysteem Thema's/themanummer > Voldoende water (4) > Watertekort (7)
Natuurvriendelijke oevers	De aanleg van natuurvriendelijke oevers, die bijdragen aan de vergroting van de bergings- en afvoercapaciteit van het watersysteem en/of verbetering van de ecologische en chemische kwaliteit van het gebied.	Programma Watersysteem Thema's/themanummer > Schoon water (5) > Wateroverlast (6) > Watertekort (7)

Tabel 6.1: doelen van de drie subsidieregelingen. Bronnen: Stimuleringsregelingen en Waterbeheerprogramma 2016-2021: Koers houden, kansen benutten.

FINANCIËLE KADERS

Het financiële kader wordt gevormd door de subsidieplafonds, die door het Algemeen Bestuur worden vastgesteld zoals vastgelegd in de algemene subsidieverordening. De subsidieplafonds zijn per subsidieregeling vastgesteld en bepaald voor de gehele looptijd van de specifieke regeling, zie hiervoor de eerder gepresenteerde tabel 5.1 in het vorige hoofdstuk.

6.2.1 Stimuleringsregeling Klimaatactief

DOELEN

Op 24 februari 2017 heeft het Algemeen Bestuur de Koers Klimaatadaptie vastgesteld. Een van de maatregelen die in de aanpak is beschreven, is het instellen van een stimuleringsregeling voor inwoners. Met deze regeling stimuleert WSRL inwoners om maatregelen te nemen die bijdragen aan het klimaatadaptief inrichten van de leefomgeving. Met een financiële bijdrage wil WSRL:

- Kennis en bewustwording over de gevolgen van klimaatverandering vergroten;
- De groen- en waterstructuur in bebouwd gebied versterken;
- De hoeveelheid regenwater op de riolering verminderen;
- Burgerparticipatie, duurzaamheid en sociale cohesie bevorderen.

De nadruk ligt op maatregelen waardoor eventuele overlast door teveel water en/of hitte afneemt. Ook verleent WSRL financiële bijdragen voor maatregelen die overlast door droogte tegengaan. Bijdragen aan het tegengaan van hitte kunnen slechts worden verleend wanneer de oplossing voor het hitteprobleem wordt gevonden door het inzetten van meer groen en/of water.

Met deze regeling wil WSRL ook samenwerking en participatie stimuleren. Daarom is de vergoeding hoger voor maatregelen die in gezamenlijkheid tot stand komen en zorgen voor verbinding tussen of met verschillende partijen.

MAXIMALE SUBSIDIEBIJDRAGE EN -PLAFOND

In de oude regeling bedroeg de hoogte van de subsidie voor particulieren maximaal 25% van de subsidiabele kosten tot een maximum van €5.000,- per aanvraag. Voor samenwerkingsverbanden van particulieren is de subsidiebijdrage maximaal 35% van de subsidiabele kosten tot een bedrag van maximaal €15.000,-. In de nieuwe regeling Klimaatactief is het enkel nog mogelijk om subsidie in een samenwerkingsverband aan te vragen.

Voor de uitvoering van de stimuleringsregeling is een bedrag van maximaal € 500.000,- beschikbaar gesteld door het AB¹⁰, dit is het subsidieplafond. Voor de verdeling van het subsidiebudget geldt het systeem van 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt', dus op volgorde van binnenkomst.

6.2.2 Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs

DOELEN

De stimuleringsregeling is vanuit het programma 'Zoetwater' in samenwerking met de ZLTO, vertegenwoordigers van de landbouwsectoren en het Deltafonds ontwikkeld.

Doel van deze stimuleringsregeling is het besparen van oppervlaktewater ten behoeve van de vochtvoorziening en het vergroten van de zelfvoorzienendheid van de landbouw. Met deze regeling wil het waterschap agrariërs ondersteunen in het investeren in waterbesparende maatregelen. Daarbij ligt

¹⁰ Bron: besluit registratienummer 201703841, 24 november 2017.

de nadruk op innovatieve waterbesparende technieken om droogteschade aan gewassen beter te kunnen voorkomen of beperken.

MAXIMALE SUBSIDIEBIJDRAGE EN -PLAFOND

Het waterschap heeft € 1.200.000,- beschikbaar gesteld voor subsidie aan agrariërs in het hele beheersgebied en ter dekking van de kosten voor het voorbereiden, opstellen en uitvoeren van de regeling zelf¹¹. In de regeling is per gebied een subsidieplafond vastgesteld.

- Voor Rivierenland Zuid geldt een subsidieplafond van € 820.000,- en kan uitsluitend worden verstrekt voor maatregelen die uitgevoerd worden in dit gebied.
- Voor Rivierenland Noord geldt een subsidieplafond van € 650.000,- en kan uitsluitend worden verstrekt voor maatregelen die uitgevoerd worden in dit gebied.

De hoogte van de verleende subsidie is per aanvraag afhankelijk van de mate van waterbesparing en innovativiteit. De hoogte van de subsidie is wel gemaximaliseerd op € 35.000,- euro per bedrijf.

De subsidie omhelst:

- 1 Investerings in maatregelen met een potentieel hoog waterbesparend effect en/of hoge mate van innovatie zijn tot maximaal 40% subsidiabel van de in aanmerking komende kosten. Maatregelen met een potentieel laag waterbesparend effect zijn tot maximaal 25% subsidiabel van de in aanmerking komende kosten of:
 - een vaste vergoeding voor sommige maatregelen;
 - een vaste vergoeding per hectare voor sommige maatregelen.
- 2 Voorbereidingskosten zijn subsidiabel tot € 10.000,- per gezamenlijke subsidieaanvraag en komen alleen in aanmerking voor een subsidie wanneer een begroting op basis van een of meerdere offertes is overlegd, en:
 - deze gemaakt zijn binnen één jaar voorafgaand aan de aanvraag om subsidieverlening;
 - er sprake is van een subsidieaanvraag voor het uitvoeren van genoemde maatregelen in de regeling.
- 3 De volgende kosten komen in aanmerking voor subsidie:
 - kosten van installatie en het in bedrijf stellen van de maatregel door een derde;
 - kosten van koop of huurkoop van nieuwe machines en installaties tot maximaal de marktwaarde van de activa;
 - de aankoop van computersoftware.
- 4 Omzetbelasting komt niet voor subsidie in aanmerking, behalve wanneer zij niet terug vorderbaar is op grond van de nationale wetgeving inzake omzetbelasting.

6.2.3 Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers

DOEL

Deze regeling is bedoeld voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers, die bijdragen aan de vergroting van de bergings- en afvoercapaciteit van het watersysteem en/of verbetering van de ecologische en chemische kwaliteit van het gebied.

Er kan subsidie worden verstrekt aan particulieren en rechtspersonen voor maatregelen in het landelijke gebied, dus niet binnen de bebouwde kom.

MAXIMALE SUBSIDIEBIJDRAGEN EN -PLAFOND

Er is een bedrag beschikbaar van € 1.000.000,-, dat is het subsidieplafond.

¹¹ Bron: AB voorstel en besluit registratienummer 2017030563, 29 september 2017.

De hoogte van de subsidie bestaat uit twee componenten: (a) een vaste bijdrage voor de inrichting van de natuurvriendelijke oever van € 4,- per m² en (b) een bijdrage voor de waardedaling van de grond.

De subsidie voor de waardedaling van de grond bepaalt het Dagelijks Bestuur op basis van een taxatie. Bij deze taxatie gaat het Dagelijks Bestuur uit van de waarde in het economisch verkeer bij agrarische bestemming en als peildatum de eerste dag van de maand waarin de aanvraag om subsidieverlening door het dagelijks bestuur is ontvangen. Van het getaxeerde bedrag van de waarde van de landbouwgrond keert het dagelijks bestuur 85% uit als subsidie voor de waardedaling.

6.3 Uitvoeringsproces van subsidieverlening

In deze paragraaf staat blok B van het evaluatiemodel centraal.

6.3.1 De uitvoeringskaders

Het algemene proces voor het verwerken van een subsidieaanvraag en het verlenen van subsidie wordt omschreven in de Algemene subsidieverordening. Hierin staat onder andere beschreven:

- De vereisten voor het aanvragen van een subsidie, zoals de in te dienen gegevens, de aanvraagtermijnen, beslistermijnen en weigeringsgronden.
- De plichten van een subsidieontvanger.
- De wijze van verantwoording en vaststelling.
- De toewijzing van subsidiegelden.

In de specifieke subsidieregelingen wordt nader ingegaan op het proces rondom subsidieverlening en -verstrekking. Daarbij kunnen drie belangrijke momenten worden onderscheiden:

- 1 **Subsidieaanvraag:** De aanvraag wordt gedaan door een particulier, bedrijf en/of organisatie die subsidie wenst te ontvangen. In de aanvraag maakt de inwoner, het bedrijf en/of de organisatie kenbaar voor welke activiteit(en) een subsidie wordt aangevraagd en welke kosten daarmee gemoeid gaan.
- 2 **Subsidieverlening:** Deze beschikking gaat vooraf aan de te subsidiëren activiteit en geeft de ontvanger een voorwaardelijke aanspraak op financiële middelen.
- 3 **Subsidievaststelling:** Pas als de gesubsidieerde maatregel is uitgevoerd (uiterlijk binnen 9 maanden) en aan alle voorwaarden is voldaan, stelt het WSRL de subsidie definitief vast. Hiervoor moet de subsidieontvanger binnen 3 maanden na afronding van de werkzaamheden waarvoor subsidie is verleend, een aanvraag om subsidievaststelling indienen. In de beschikking tot vaststelling wordt vastgesteld of de gesubsidieerde activiteit is verricht en of de opgelegde verplichtingen zijn nageleefd. Bij de afrekening wordt het exacte subsidiebedrag bepaald. Vervolgens vindt de betaling plaats.

Bijlage 5 gaat verder in op alle onderliggende details van de verschillende momenten per regeling zoals de wijze van aanvragen, de voorwaarden voor verlening van een subsidie en de criteria voor afwijzing.

6.3.2 De praktijk

Om een beeld te verkrijgen hoe de subsidieverlening in de praktijk werkt zijn alle geselecteerde casussen bestudeerd.

DOSSIERVORMING

In alle casussen waarbij de subsidieaanvraag is toegewezen is het dossier volledig¹². Het dossier bestaat uit de onderstaande stukken 1 t/m 5. Een uitzondering betreft de afgewezen aanvragen voor de regeling Natuurvriendelijke oevers. Voor deze regeling is er voorafgaande een eventuele aanvraag al sprake van een uitgebreide verkenning of een plan ook subsidiabel kan worden. Indien dat niet het geval is dan adviseert WSRL vooraf om geen aanvraag in te dienen. Het dossier bevat dan ook geen beschikkingsbrief met de afwijzing.

1 **Aanvraagformulier dat digitaal verstuurd kan worden door de aanvrager.**

- a De voorwaarden voor het toekennen van een subsidie worden helder beschreven en sluiten aan op de betreffende subsidieregeling.
- b De persoonsgegevens van de aanvrager: particulier of een stichting.
- c Een beschrijving van de maatregelen.
- d Kosten en de uitvoering.
- e Ondertekening door de aanvrager met een verklaring dat de aanvraag aan de voorwaarden voor het toekennen van een subsidie voldoet.
- f Bijlagen: een machtiging in het geval een intermediair de aanvraag doet, foto's van de huidige situatie en een begroting met onderbouwing van de kosten en offertes.

2 **Verlenen van de subsidie, beschikkingsbrief van WSRL.**

- a De hoogte van het verleende subsidiebedrag.
- b Welk deel van de aanvraag wel of niet subsidiabel is.
- c Voorwaarden waaronder de subsidie is verleend. Die sluiten aan op de desbetreffende subsidieregeling.
- d De mogelijkheid om bezwaar aan te tekenen.

3 **Aanvraagformulier vaststelling subsidie**

- a De persoonsgegevens van de aanvrager.
- b De achtergrond van de aanvraag tot vaststelling: refererend naar de aanvraag voor subsidie.
- c Beschrijving van de uitgevoerde maatregelen.
- d Kosten en uitvoering.
- e Ondertekening.
- f Bijlagen: facturenoverzicht, foto's van de maatregelen en eindresultaat.

4 **Vaststelling van de subsidie, vaststellingsbrief van WSRL**

- a Vaststelling dat de activiteiten uit de aanvraag zijn gerealiseerd en aan de voorwaarden is voldaan.
- b Vaststelling van de hoogte van het subsidiebedrag en waarop dat is gebaseerd.
- c Wanneer de betaling zal plaatsvinden: 6 weken na vaststelling.
- d De mogelijkheid om bezwaar aan te tekenen.

5 **Bezwaar tegen vaststelling van de subsidie**

In een casus is door de aanvrager een bezwaar aangetekend tegen de hoogte van het door WSRL vastgestelde bedrag. De afwijzing van de aanvraag is helder beargumenteerd en sluit aan op de voorwaarden van de regeling. De stukken zijn ook aangetroffen in het dossier:

- a Het bezwaarschrift van de aanvrager, ontvangstbevestiging van WSRL en uitnodiging van WSRL voor de openbare hoorzitting van de Awb adviescommissie.
- b Het verslag van de hoorzitting en het advies van de Awb adviescommissie aan het College van Dijkgraaf en Heemraden.

¹² Bron: aangeleverde dossiers van casussen door de ambtelijke organisatie.

- c Het besluit van College van Dijkgraaf en Heemraden: middels brief aan bezwaarmaker.
- d De mogelijkheden voor het instellen van beroep.

ERVARINGEN VAN AANVRAGERS

Tijdens het onderzoek zijn gesprekken gevoerd met aanvragers van subsidie, zowel met aanvragers van toegewezen subsidies als met aanvragen van afgewezen subsidies. Zie voor de ervaringen van de aanvragers bijlage 3.

De feedback van de aanvragers is tevens besproken met de ambtelijk behandelaars van de casussen. De belangrijkste bevindingen zijn:

- 1 **Persoonlijk contact:** voor aanvragers is persoonlijk contact belangrijk, en het liefst met steeds dezelfde contactpersoon die goed bereikbaar is. De ambtelijke behandelaars erkennen dit en handelen hier ook naar, zij vinden het persoonlijke contact ook belangrijk¹³.
- 2 **Meedenken, samenwerking en coproductie:** aanvragers waarderen het dat WSRL meedenkt en samenwerkt hoe de aanvraag het beste kan worden ingediend. Dat geldt des te meer voor de regelingen Waterbesparende maatregelen agrariërs en Natuurvriendelijke oevers. Het gaat hier namelijk om complexe projecten. Bij waterbesparende maatregelen is innovatie belangrijk, bij natuurvriendelijke oevers de integrale inpassing in een gebied. Dat vraagt om een lange periode van verkennen en toewerken naar een subsidiabel project en samenwerking is daarbij essentieel. Daarbij is er sprake van veel wisselingen van ambtelijk medewerkers. Aanvragers geven aan dat dit vertragend werkt omdat nieuwe medewerkers iedere keer weer ingewerkt moeten worden in het dossier.
- 3 **Flexibiliteit:** er wordt strikt vastgehouden aan de voorwaarden van de subsidieregeling. Met name de voorwaarde dat de maatregel nog niet in uitvoering mag zijn levert daarbij discussie op:
 - Specifieke omstandigheden worden door WSRL niet meegewogen. Deze voorwaarde is namelijk opgenomen om te voorkomen dat inwoners alsnog met terugwerkende kracht subsidie aanvragen.
 - WSRL geeft wel aan om de begroting met enige marge op te stellen. Dit om zaken die gaandeweg helder worden ook op te kunnen vangen. In 9 van de 10 gevallen blijven de kosten dan ook binnen de begroting¹⁴.
 - Bij innovatieve ontwikkeltrajecten wordt de term 'in uitvoering' diffuus. Een ontwikkeltraject bestaat namelijk uit verschillende fasen waarin aanpassingen elkaar opvolgen.
- 4 **Bekendheid van de regeling:** de regelingen raken voornamelijk bekend via 'mond op mond' of via 'googelen'. Aanvragers geven aan dat zij op deze manier toevalligerwijs met de regeling in aanraking komen. De afdeling Communicatie heeft de subsidieregeling drie keer op een informatiemarkt gepresenteerd en er is ook een campagne geweest rondom de website Hohoohoosbui.nl.
- 5 **Financiering:** aanvragers moeten de investeringen zelf voorfinancieren. Dat kan voor grotere subsidiebedragen een belemmering zijn voor de aanvragers.

¹³ Bronnen: e-mail wisselingen met aanvragers en interviews.

¹⁴ Bron: interviews

6.3.3 Samenwerking met partners

GEMEENTEN

Met name rondom de regeling Klimaatactief zet WSRL in op samenwerking met gemeenten. Hiervoor zijn verschillende redenen¹⁵:

- De gemeente is voor inwoners het eerste loket van de overheid. De gemeente kan vanuit die rol fungeren als doorverwijzer naar de subsidieregeling van WSRL.
- Een belangrijk doel van de regeling is het vergroten van bewustzijn van inwoners. De gemeente zit dicht op de inwoners (nabijheid van openbaar bestuur). Vanuit deze positie is de gemeente beter in staat om vraagstukken rondom wateroverlast onder de aandacht te brengen.
- De gemeente is ook beter in staat om inwoners samen te laten werken en aanvragen collectief te bundelen. Bijvoorbeeld door inwoners van een straat te stimuleren om samen maatregelen te nemen.
- De gemeente beschikt over een lokaal netwerk van organisaties die zich inspannen voor duurzaamheid en klimaatbestendigheid. WSRL kan via de gemeente toetreden tot deze netwerken en samenwerking aangaan.

Gemeenten ervaren de samenwerking met WSRL als goed en er is regelmatig contact met betrekking tot allerlei oppervlakte- en grondwater gerelateerde onderwerpen. De regeling Klimaatactief staat hierbij incidenteel op de agenda¹⁶. Zij zijn wel op de hoogte van de regeling en fungeren dan ook als doorverwijzer. Gemeenten noemen verschillende suggesties hoe de regeling meer onder de aandacht te brengen bij inwoners:

- WSRL kan social media inzetten als zich wateroverlast voordoet en tegelijkertijd de regeling onder de aandacht brengen. Gemeenten kunnen deze berichten eenvoudig delen via de eigen social media kanalen.
- De regeling kan worden gepresenteerd op de gemeentelijke website, met een link naar de website van WSRL.
- Gemeenten kunnen voor een groep inwoners een gebundelde aanvraag doen naar WSRL, bijvoorbeeld als de gemeente groot onderhoud uitvoert aan een straat. De gemeente zou dan de regeling bij de inwoners van de straat onder de aandacht kunnen brengen en inwoners kunnen stimuleren om hun regenwater af te koppelen.

Grotere gemeenten zoals Nijmegen hebben ook eigen subsidieregelingen voor klimaatmaatregelen, een goed lokaal netwerk en ook voldoende organisatiekracht. Nijmegen werkt samen met WSRL om de regelingen op elkaar af te stemmen¹⁷ en de regeling van WSRL mee te nemen in lopende lokale projecten en campagnes. Een aansprekend voorbeeld is de campagne Operatie Steenbreek. Doel is om inwoners te stimuleren een groene en klimaatbestendige tuin aan te leggen. Daarbij werkt de gemeente samen met 'De Bastei'. Dit is het centrum voor natuur- en cultuurhistorie in Nijmegen. Vrijwilligers van deze organisatie helpen mensen om subsidie aan te vragen, ook bij aanvragen voor WSRL. Nijmegen is een goed voorbeeld van de voordelen van 'nabijheid' en de gemeente als eerste loket. Bij een aanvraag voor een afkoppelsubsidie gaat een ambtenaar van de gemeente langs bij de aanvrager en geeft dan een advies op maat. Op basis van dat advies kan de aanvrager een subsidie vragen. Dezelfde ambtenaar kan ook een bezoek brengen om te kijken of de maatregel is uitgevoerd. De administratieve lasten zijn door deze werkwijze zeer beperkt.

¹⁵ Bron: interviews

¹⁶ Bron: interviews

¹⁷ Bron: interviews

De samenwerking rondom de regeling Klimaatactief verschuift steeds meer van individueel niveau naar integraal samenwerken in projecten en netwerken¹⁸. Dat lukt met name bij de grotere gemeenten, die hebben voldoende uitvoeringskracht om samenwerking naar een hoger plan te tillen. Bij kleinere gemeenten is dat moeilijker; zij bundelen hun krachten via samenwerking met andere gemeenten waarop WSRL aansluit. Bijvoorbeeld:

- De afgelopen twee jaar heeft Waterschap Rivierenland met de zeven gemeenten Berg & Dal, Beuningen, Druten, Heumen, Nijmegen, Wijchen, West Maas & Waal en de provincie Gelderland gewerkt om een Regionale Klimaat Adaptatie Strategie (RAS) te ontwikkelen. De RAS is tevens ondertekend door allerlei andere organisaties en belangengroepen in de regio. De RAS biedt de basis voor een uitvoeringsprogramma waarbij overheden en organisaties een bijdrage leveren. Het RAS biedt mogelijkheden om samen met het waterschap, gemeenten en inwoners te experimenteren met groene wijken, waterbuffers in de stad en hittebestendige woningen.
- Dergelijke samenwerking doet zich ook voor bij de ontwikkeling van de Regionale Energie Strategie (RES).

KOEPEL- BELANGENORGANISATIES

Koepel- en belangenorganisaties hebben toegang tot agrariërs/grondeigenaren. WSRL werkt dan ook samen met deze organisaties om de subsidieregelingen Waterbesparende maatregelen en Natuurvriendelijke oevers onder de aandacht te brengen bij agrariërs en grondeigenaren. Veel aanvragen komen dan ook via deze kanalen bij WSRL terecht¹⁹. Denk aan de Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO) en de Nederlandse Fruittelers Organisatie (NFO). Zij kunnen in gezamenlijke informatie- en kennisbijeenkomsten en vergaderingen de regelingen Waterbesparende maatregelen en Natuurvriendelijke oevers onder de aandacht brengen en fungeren als doorverwijzer naar WSRL.

¹⁸ Bron: interviews

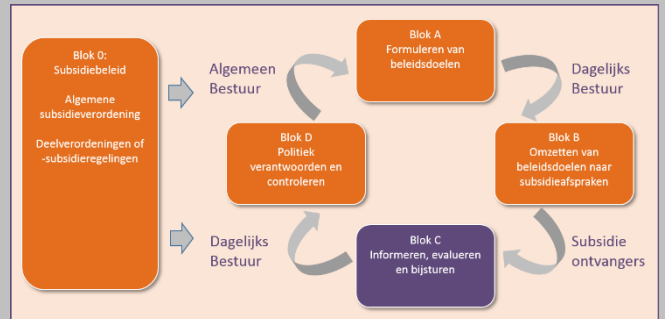
¹⁹ Bron: casussen

7 Informeren, evalueren en bijsturen

In dit hoofdstuk staat blok C van het evaluatiemodel centraal.

ONDERZOEKSVRAGEN

- 5 Hoe informeren en verantwoorden subsidieontvangers zich over de bereikte resultaten en geleverde prestaties?
 - Is het verantwoordingsregime gedifferentieerd naar type regeling en/of hoogte van het subsidiebedrag?
 - Hoe worden deze verantwoordingen (tussentijds) geëvalueerd en vindt op basis daarvan eventuele bijsturen plaats?
- 6 Dragen de verstrekte subsidies bij aan de door WSRL geformuleerde beleidsdoelen, zo ja, in welke mate?
 - Heeft WSRL daar een helder zicht op?

TOEGEPASTE NORMEN

- De subsidieontvangers verschaffen tijdig en relevante informatie aan het Dagelijks Bestuur (via de ambtelijke organisatie) en deze informatie sluit aan bij de gemaakte afspraken of doelstellingen.
- Het Dagelijks Bestuur stuurt (via de ambtelijke organisatie) op deze informatie ook bij indien noodzakelijk.

Kernbevindingen

- 1 Subsidieontvangers verantwoorden zich uitgebreid en tijdig over bereikte resultaten en gemaakte kosten. Daardoor heeft WSRL zicht op de bijdrage van de verstrekte subsidies aan de door WSRL geformuleerde beleidsdoelen. Met name bij de regelingen Waterbesparende maatregelen en Natuurvriendelijke Oevers is dit zicht helder: de resultaten zijn daar immers kwantificeerbaar.
- 2 Er is geen gedifferentieerd verantwoordingsregime naar type regeling of hoogte van het subsidiebedrag.
- 3 Na ontvangst van een aanvraag tot vaststelling van een subsidie evalueert WSRL of de maatregelen door de aanvrager zijn genomen. Dat is ook het moment dat WSRL kan bijsturen door het definitieve subsidiebedrag vast te stellen en tot betaling over te gaan.
- 4 Specifieke aanvragen waarbij de ambtelijke organisatie twijfelt of de aanvraag binnen de kaders valt, of waar dilemma's en bedingen aan de orde zijn, worden voorgelegd aan de Directeur Watersysteem. In het geval van adviezen van de commissie van bezwaren beslist het Dagelijks Bestuur.

7.1 Verantwoordingsregime per regeling

De Algemene subsidieverordening en de drie subsidieregelingen bevatten bepalingen voor de wijze waarop aanvragers van subsidie verantwoording moeten afleggen, alvorens de subsidie wordt vastgesteld door WSRL:

- De subsidieontvanger toont binnen drie maanden na afloop van de activiteiten aan, dat de activiteiten hebben plaatsgevonden overeenkomstig de aan de subsidie verbonden verplichtingen. De subsidieontvanger overlegt hiervoor een financieel verslag en een verslag van de activiteiten²⁰.
- Pas als de gesubsidieerde maatregel is uitgevoerd (uiterlijk binnen 9 maanden) en aan alle voorwaarden is voldaan, stelt het WSRL de subsidie definitief vast. Hiervoor moet de subsidieontvanger binnen 3 maanden na afronding van de werkzaamheden waarvoor subsidie is verleend, een aanvraag om subsidievaststelling indienen. In de beschikking tot vaststelling wordt vastgesteld of de gesubsidieerde activiteit is verricht en of de opgelegde verplichtingen zijn nageleefd. Bij de afrekening wordt het exacte subsidiebedrag bepaald. Vervolgens vindt de betaling plaats²¹.

Hieruit blijkt dat er geen gedifferentieerd verantwoordingsregime is naar type regeling of hoogte van het subsidiebedrag. Eventuele bijsturing vindt plaats in de beschikking tot vaststelling, daarin wordt het exacte subsidiebedrag bepaald. Aangezien de aanvraag al moet worden voorzien van een gedetailleerde begroting en offertes is bijsturing met de beschikking bij de bestudeerde casussen niet aangetroffen.

7.2 Verantwoording in de praktijk

Binnen de vastgestelde kaders voert het Dagelijks Bestuur (College van Dijkgraaf en Heemraden) het subsidiebeleid uit. Het Dagelijks Bestuur beoordeelt niet de individuele aanvragen. De sturing op individuele aanvragen gaat als volgt:

- 1 Reguliere aanvragen worden behandeld door de ambtelijke organisatie.
- 2 Specifieke aanvragen waarbij de ambtelijke organisatie twijfelt of de aanvraag binnen de kaders valt, waarbij dilemma's en bedenkingen aan de orde zijn, worden voorgelegd aan het reguliere taakhoudersoverleg (directeur Watersysteem en afdelingshoofden).

In alle bestudeerde casussen verantwoorden de aanvragers zich via een uitgebreide rapportage. De rapportage geeft zicht op:

- 1 De typen maatregelen die genomen zijn.
- 2 De uitvoeringskosten.
- 3 Een overzicht van alle facturen van leveranciers inclusief kopieën van de facturen.

Ter illustratie zie onderstaande kaders waarin enkele voorbeelden van casussen worden weergegeven.

VERGROENING SCHOOLPLEIN, SUBSIDIEBEDRAG € 6.680,71

- 1 De rapportage bevat een overzicht van alle leveranciers, factuurnummers en omschrijving van geleverde diensten en goederen.
- 2 40 kopieën van facturen van leveranciers.
- 3 Boekje waarin de metamorfose van een grijs naar groen schoolplein is weergegeven.

²⁰ Bron: Algemene Subsidieverordening

²¹ Bron: de drie stimuleringsregelingen

AANLEG GROEN DAK, SUBSIDIEBEDRAG € 2.795,51

- 1 De rapportage bevat een uitgebreid activiteitenplan met een beschrijving wat precies is gedaan en foto's van voor en na de aanleg van het groene dak.
- 2 De rapportage bevat een factuur van de aannemer.

AANLEG NATUURVRIENDELIJKE OEVER, SUBSIDIEBEDRAG € 86.873,40

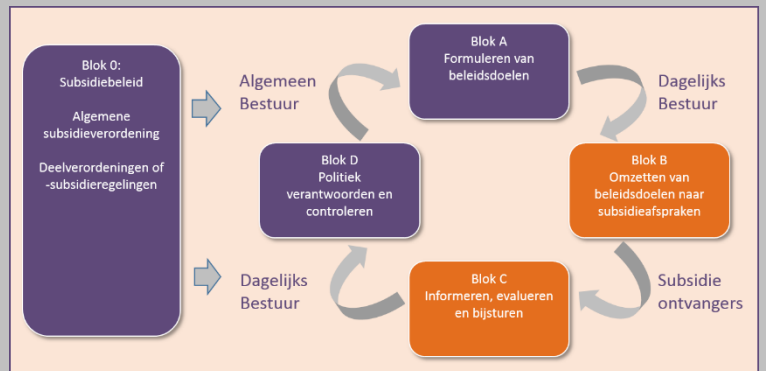
- 1 De rapportage bevat een nota van afrekening van een notaris.
- 2 Akte van vestiging kwalitatieve verplichting inclusief kaart.
- 3 Onderhoudsplan.
- 4 Controle van de oever door een rayonopzichter.
- 5 Meetverslag van de meetploeg die de oever heeft ingemeten.

8 Rol van het Algemeen Bestuur.

In dit hoofdstuk staan blokken 0, A en D van het evaluatiemodel centraal.

ONDERZOEKSVRAGEN

- 7 Is er sprake van kaderstelling en controle door het Algemeen Bestuur en waarop?
- Hoe wordt het Algemeen Bestuur betrokken bij de totstandkoming van de subsidieregelingen?
 - Hoe wordt het Algemeen Bestuur geïnformeerd over doelstellingen en de gerealiseerde effecten?
 - Is dit voldoende voor het Algemeen Bestuur om zijn kaderstellende en controlerende rol uit te oefenen?

TOEGEPASTE NORMEN

Het Dagelijks Bestuur verschaft tijdige en relevante informatie aan het Algemeen Bestuur. Deze informatie sluit aan bij de door het Algemeen Bestuur beoogde doelstellingen.

Kernbevindingen

- 1 Het Algemeen Bestuur stelt inhoudelijke en financiële kaders via vaststelling van het Waterbeheerprogramma, Koers Klimaatadaptatie, de Algemene Subsidieverordening en de drie stimuleringsregelingen. Daarmee kan het Algemeen Bestuur zijn kaderstellende rol ten aanzien van de inhoud, voorwaarden en financiën goed invullen.
- 2 Bij vaststelling van de regelingen door het Algemeen Bestuur wordt ook een evaluatiemoment opgenomen. Deze evaluatiemomenten vinden plaats en hebben ook tot concrete inhoudelijke en financiële aanpassingen geleid.
- 3 Met name door de evaluatiemomenten van de regelingen is het Algemeen Bestuur in staat zijn controlerende rol in te vullen en bij te sturen op de doeltreffendheid en doelmatigheid van de regelingen. De evaluatierapportages bieden daarvoor voldoende relevante informatie.

Daarbij is de doeltreffendheid niet in alle gevallen te bepalen, dit met name ten aanzien van de regeling Klimaatactief.

- 4 De reguliere P&C-producten uit de jaarcyclus bieden weinig informatie om de controlerende rol ten aanzien van de subsidieregelingen in te vullen. De nadruk ligt daarbij met name op de financiële uitputting en niet op de doeltreffendheid van de regelingen.

8.1 Kaderstelling

Het Algemeen Bestuur stelt inhoudelijke en financiële kaders via vaststelling van het Waterbeheerprogramma, Koers Klimaatadaptatie, de algemene subsidieverordening en de drie stimuleringsregelingen²².

8.2 Controle

Bij vaststelling van de regelingen door het Algemeen Bestuur wordt ook een evaluatiemoment opgenomen. Deze evaluatiemomenten vinden plaats en hebben ook tot aanpassingen geleid. Bijvoorbeeld²³:

KLIMAATACTIEF

Deze regeling is in werking getreden op 1 januari 2018 en loopt t/m 31 december 2021. Op basis van een evaluatie²⁴ van de Koers Klimaatadaptatie is de regeling per 1 maart 2019 aangepast. Daarbij is de naam van de regeling gewijzigd naar Klimaatactief. De belangrijkste wijzigingen in de regeling is dat de regeling enkel beschikbaar is voor een samenwerkingsverband tussen burgers (twee of meer particulieren, een vereniging of stichting dan wel door de gemeente).

Uit de evaluatie blijkt ook dat communicatie een belangrijk aandachtspunt is:

- Het vergt veel tijd om burgers direct te benaderen. De boodschap is mogelijk beter te verspreiden via gemeenten, brancheverenigingen en educatieve instellingen.
- Klimaatadaptatie leent zich voor 'issuemanagement'. Dat wil zeggen op het moment een probleem zich voordoet hier gericht aandacht aan besteden. Bijvoorbeeld op het moment dat hoosbuien zich voordoen of er sprake is van langdurige droogte. Om de regeling beter toegankelijk te maken voor een breed publiek is deze vanaf april 2018 gekoppeld aan de website www.hohohoosbui.nl, opgezet in 2017 rondom de risicocommunicatie-campagne over wateroverlast.

WATERBESPARENDE MAATREGELEN AGRARIËRS

De regeling is per 15 oktober 2017 in eerste instantie open gesteld voor het gebied Rivierenland-Zuid. Na een evaluatie is per 1 oktober 2018 de regeling ook open gesteld voor het gebied Rivierenland-Noord.

NATUURVRIENDELIJKE OEVERS

De stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers is per 1 januari 2019 beëindigd. Het bleek dat de afgelopen vier jaar de regeling steeds minder werd benut en dat de individuele aanvragen steeds moeilijker inpasbaar bleken, waardoor het proces van aanvragen en behandelen ook steeds duurder werd. Daarnaast weet het Waterschap de doelen al via eigen projecten te realiseren²⁵.

De doeltreffendheid van de subsidieregelingen is niet in alle gevallen goed te controleren. Zo richt de regeling Klimaatactief zich onder andere op het bevorderen van bewustzijn van inwoners en dat is moeilijk meetbaar. Het Algemeen Bestuur heeft voor deze regeling ook geen kaders in termen van evalueerbare doelen gesteld. Voor de regelingen Waterbesparende maatregelen agrariërs en

²² Bronnen: voorstellen aan Algemeen Bestuur vaststelling Waterbeheerprogramma, Koers Klimaatadaptatie en de drie stimuleringsregelingen.

²³ Bronnen: voorstel aan Algemeen Bestuur beleidsevaluatie klimaatadaptatie en subsidieregeling Klimaatactief.

²⁴ Bij het vaststellen van de Koers Klimaatadaptatie is afgesproken dat deze na 2 jaar geëvalueerd wordt. Deze beleidsevaluatie is inmiddels uitgevoerd. De bevindingen en resultaten staan beschreven in de nota Klimaatadaptatie op Koers? (versie 8 februari 2018).

²⁵ Bron: interviews en memo taakhoudersoverleg.

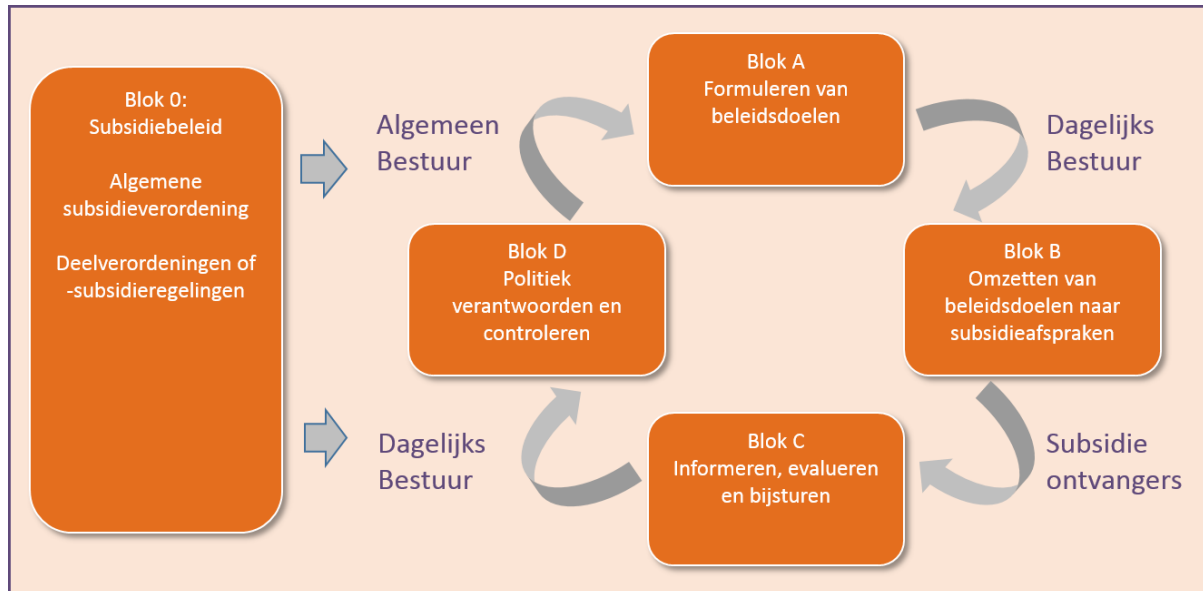
Natuurvriendelijke oevers is de doeltreffendheid wel evalueerbaar. Agrariërs en grondeigenaren rapporteren namelijk over de hoeveelheid waterbesparing en de m² aangelegde natuurvriendelijke oevers.

Het Algemeen Bestuur controleert ook via de reguliere jaarlijkse beleidsverantwoordingscyclus en de bijbehorende P&C-producten zoals bestuurlijke rapportages en het jaarverslag. Deze bevatten echter alleen informatie over de uitputting van de financiële middelen die bestemd zijn voor de subsidieregelingen.

Deel 3: De bijlagen

Bijlage 1 Evaluatiemodel en normenkader

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen maken we gebruik van het onderstaande evaluatiemodel, dat aansluit op de gestelde deelvragen van het onderzoek. Het evaluatiemodel bestaat uit vijf blokken (0, A, B, C en D). Deze vormen de kapstok voor het normenkader dat verder zal worden toegelicht onder de figuur. Bijzondere aandacht besteden we aan het sturen op maatschappelijke effecten.

Blok 0: Subsidiebeleid

De Algemene Subsidieverordening en verschillende subsidieregelingen die door het Algemeen Bestuur zijn vastgesteld, vormen het bestuurlijke en juridisch kader voor subsidieverstrekking.

De norm is dat de Algemene Subsidieverordening en subsidieregelingen een werkbaar en helder kader voor subsidieverstrekking vormen. Dit wordt onder meer bepaald door de omvang van administratieve lasten voor het aanvragen van subsidies, een helder onderscheid in subsidietypen en de mate waarin de kaders stimuleren tot het sturen op maatschappelijke effecten.

Blok A: Formuleren van beleidsdoelen

De subsidiecyclus start met de mate waarin het Algemeen Bestuur resultaatgerichte doelen formuleert waaraan de inzet van subsidies moet bijdragen. Subsidies zijn effectief indien zij bijdragen aan de beoogde beleidsdoelen van WSRL. De beleidsdoelen treffen we onder meer aan in de programmabegroting. De norm is dat de beleidsdoelen evalueerbaar en resultaatgericht geformuleerd zijn.

Resultaatgerichtheid is:

- *minimaal* bij het slechts ter beschikking stellen van middelen voor een globale bestemming als resultaat.
- *maximaal* bij het benoemen van een maatschappelijk eindeffect waar subsidies aan bijdragen.

Resultaatgerichtheid betekent ook evalueerbaar formuleren van resultaten: *specifiek, meetbaar* en *tijdgebonden*.

Blok B: Omzetten van beleidsdoelen in subsidieafspraken

Vervolgens is het aan het College van Dijkgraaf en Heemraden (Dagelijks Bestuur) om deze beleidsdoelen om te zetten in subsidieafspraken met de subsidieontvangers. Hierbij is het van belang dat de subsidieafspraken zodanig worden vormgegeven dat achteraf ook kan worden vastgesteld in welke mate subsidies hebben bijgedragen aan het realiseren van de beleidsdoelen.

De norm is (ook hier) dat de subsidieafspraken evalueerbaar en resultaatgericht geformuleerd zijn en aansluiten op de beleidsdoelen.

Blok C: Informeren, evalueren en bijsturen

Op basis van de subsidieafspraken kunnen subsidieontvangers met de uitvoering van activiteiten beginnen. Tussentijds en na afloop verschaffen zij aan het Dagelijks Bestuur informatie over de realisatie van de subsidieafspraken en de mate waarin de afgesproken doelen zijn gerealiseerd. Indien noodzakelijk stuurt het Dagelijks Bestuur bij.

De norm is dat subsidieontvangers tijdig en relevante informatie verschaffen aan het Dagelijks Bestuur (via de ambtelijke organisatie) en dat deze informatie aansluit bij de gemaakte afspraken of doelstellingen. Norm is dat het Dagelijks Bestuur (via de ambtelijke organisatie) op basis van deze informatie bijstuurt, indien noodzakelijk.

Blok D: Verantwoorden en controle

Aan het einde van de cyclus legt het Dagelijks Bestuur verantwoording af aan het Algemeen Bestuur. Het Dagelijks Bestuur verschaft het Algemeen Bestuur tijdig en relevante informatie met het oog op de kaderstellende en controlerende rol.

De norm is dat het Dagelijks Bestuur tijdige en relevante informatie verschaft aan het Algemeen Bestuur en dat deze informatie aansluit bij de door het Algemeen Bestuur beoogde doelstellingen (zie blok A).

Bijlage 2 Subsidieoverzicht Waterschap Rivierenland

Naam stimuleringsregeling	Doelen	Start	Eind	Fase	Totaal beschikbaar	Totaal verleend	Aantal aanvragers Tot 1 juli 2019
Klimaatactief	Stimuleren van een klimaat adaptieve inrichting van de leefomgeving door initiatiefnemers financieel te ondersteunen. De nadruk ligt op maatregelen waardoor eventuele overlast door teveel water en/of hitte afneemt en die overlast door droogte tegengaan.	1-1-2018	31-12-2021	Actief	€ 500.000	€ 258.621	295
Waterbesparende maatregelen agrariërs	Agrariërs helpen te investeren in innovatieve waterbesparende technieken om droogteschade aan gewassen beter te kunnen voorkomen of te kunnen beperken. Waterbesparende technieken benutten de beschikbare hoeveelheid oppervlaktewater beter waardoor de watervoorraad minder snel raakt uitgeput.	15-10-2017	30-6-2021	Actief	€ 1.470.000	€ 265.495	31
Natuurvriendelijke oevers	De aanleg van natuurvriendelijke oevers, die bijdragen aan de vergroting van de bergings- en afvoercapaciteit van het watersysteem en/of verbetering van de ecologische en chemische kwaliteit van het gebied.	18-3-2014	31-12-2018	Afgesloten	€ 1.000.000	€ 645.800	13

	Gegevens jaar 2018 Gemeente	Aantal inw.	Aantal verleend	Bedrag verleend	Gemiddelde € per aanvraag	Aanvragen per 1000 inw.	% verleend bedrag
1	West Betuwe [1]	50.697	50	€ 20.398	€ 408	0,99	14,43%
2	Nijmegen	176.731	19	€ 15.983	€ 841	0,11	11,30%
3	Beuningen	25.882	2	€ 15.058	€ 7.529	0,08	10,65%
4	Zaltbommel	28.451	14	€ 10.487	€ 749	0,49	7,42%
5	Culemborg	28.555	21	€ 9.889	€ 471	0,74	6,99%
6	Buren	26.568	15	€ 9.159	€ 611	0,56	6,48%
7	Tiel	41.978	12	€ 8.984	€ 749	0,29	6,35%
8	Vijfherenlanden [2]	55.712	10	€ 6.018	€ 602	0,12	4,26%
9	Altena [3]	55.386	17	€ 5.258	€ 309	0,31	3,72%
10	Neder-Betuwe	24.034	5	€ 5.206	€ 1.041	0,21	3,68%
11	Hardinxveld-Giessendam	18.051	2	€ 4.890	€ 2.445	0,11	3,46%
12	Arnhem	159.265	12	€ 4.758	€ 396	0,08	3,36%
13	Gorinchem	36.682	3	€ 4.516	€ 1.505	0,08	3,19%
14	Papendrecht	32.290	8	€ 3.765	€ 471	0,25	2,66%
15	Lingewaard	46.475	8	€ 3.527	€ 441	0,17	2,49%
16	Wijchen	40.951	7	€ 3.445	€ 492	0,17	2,44%
17	Berg en Dal	34.798	5	€ 2.996	€ 599	0,14	2,12%
18	Alblasserdam	20.069	6	€ 2.765	€ 461	0,3	1,96%
19	Molenlanden [4]	43.858	3	€ 1.930	€ 643	0,07	1,37%
20	Overbetuwe	47.513	8	€ 1.565	€ 196	0,17	1,11%
21	Maasdriel	24.693	4	€ 741	€ 185	0,16	0,52%
22	Sliedrecht	25.026	2	€ 46	€ 23	0,08	0,03%
23	West Maas en Waal	19.076	1	€ 22	€ 22	0,05	0,02%
	Totaal:		234	€ 141.406			

Opmerkingen:

- [1] Gemeente West Betuwe: een herindeling per 1 januari 2019 van gemeenten Geldermalsen, Lingewaard en Neerijnen.
- [2] Gemeente Vijfherenlanden: een herindeling per 1 januari 2019 van gemeenten Leerdam, Vianen en Zederik.
- [3] Gemeente Altena: een herindeling per 1 januari 2019 van gemeenten Aalburg, Werkendam en Woudrichem.
- [4] Gemeente Molenlanden: een herindeling per 1 januari 2019 van gemeenten Molenwaard en Giessenlanden.

Bronnen: overzicht verstrekt door ambtelijke organisatie en CBS, Statline, Kerncijfers Nederland, bevolking 1 januari 2019.

Bijlage 3 Casussen toegewezen en afgewezen aanvragen

De geselecteerde casussen

CASUSSEN TOEGEWEZEN SUBSIDIES	OMSCHRIJVING
Voor de onderstaande casussen zijn de dossiers bestudeerd en gesprekken gehouden met de subsidieaanvragers of in het geval van de regeling klimaatactief met de desbetreffende gemeenten.	
KLIMAATACTIEF	
1 Groep inwoners Gemeente Culemborg	Een stichting plaatst namens 18 inwoners regentonnen en op 2 adressen worden tegels vervangen door groen en waterdoorlatende verharding.
2 Groep inwoners Gemeente Nijmegen	Een vereniging van eigenaren legt een groen dak aan op een pand en het afkoppelen van regenpijpen.
3 School Gemeente Zaltbommel	Klimaatactie inrichting van een schoolplein.
WATERBESPARENDE MAATREGELEN AGRARIËRS	
4 Bedrijf Gemeente Sittard	Aanleg van druppelirrigatie en vochtsensoren met een BOS-systeem.
5 Bedrijf Gemeente Groesbeek	Installatie van een 'pompoen wasstraat'.
NATUURVRIENDELIJKE OEVERS	
6 Grondeigenaar Gemeente Wijchen	Aanleg van 437 m ² natuurvriendelijk waterbergingsoever.
7 Grondeigenaar Gemeente Buren	Aanleg van 7.302 m ² natuurvriendelijke oever.

CASUSSEN AFGEWEZEN SUBSIDIES	OMSCHRIJVING
De onderstaande casussen zijn op basis van een steekproef geselecteerd en op basis van een dossierstudie getoetst op de grondslag voor afwijzing en de volledigheid van het dossier: subsidieaanvraag, toetsingsformulier, schriftelijke argumentatie naar de aanvrager en een eventuele afhandeling van een bezwaarschrift.	
KLIMAATACTIEF	
8 Particulier Gemeente Groesbeek	Tegels vervangen door planten en bomen.
9 Particulier Gemeente Wijchen	Vervanging tegels met groen en waterdoorlatende verharding.
WATERBESPARENDE MAATREGELEN AGRARIËRS	
10 Bedrijf Gemeente Rossum	Ombouwen giertank zodat deze de peerpercelen water kan geven en er niet meer beregend hoeft te worden.
NATUURVRIENDELIJKE OEVERS	
11 Grondeigenaar Gemeente Buurmalsen	Probleem taludverzakking oplossen en tegelijkertijd een natuurvriendelijke oever creëren.
12 Eigenaar agrarisch bedrijf	Aanleggen oever.

Ervaringen van de aanvragers

Stimuleringsregeling Klimaatactief

TOEGEWENZEN AANVRAGEN

- WSRL denkt goed mee. Bij de aanvraag van regentonnen bleken ook nog inwoners tegels te willen laten vervangen door groen en waterdoorlatende verharding. WSRL heeft het mogelijk gemaakt dat dit kon worden gebundeld in een aanvraag.
- Het proces van aanvragen is prima, prettig contact en steeds dezelfde contactpersoon.
- De contactpersoon was moeilijk te bereiken, druk bezet, kwam pas in actie na mailtjes van de aanvrager.
- Je moet er wel even induiken, wat valt wel of niet onder de regeling?

AFGEWEZEN AANVRAGEN OF BEZWAREN

- Omdat de oude eigenaar van het huis de tegels er al had uitgehaald werd de subsidie afgewezen. Er was toen namelijk al sprake van een onverharde situatie en WSRL hield zich strikt aan de voorwaarden van de regeling. De aanvrager vind dit zeer frustrerend want als de oude eigenaar dit niet had gedaan, had de subsidie wel verleend kunnen worden.
- Tijdens de aanvraag moet een begroting worden ingediend. Tijdens de uitvoering bleek dat de aanvrager een dakvlak was vergeten. Dit deel is wel meegenomen in de uitvoering. Bij vaststelling werd hier echter geen subsidie voor verleend. Dit is conform de regeling want het project mag voor toekenning van een subsidie nog niet in uitvoering zijn. Er is een bezwaar ingediend door de aanvrager. De bezwaarprocedure heeft meer gekost dan dat het extra stukje dakvlak heeft gekost. Het zou fijn zijn als bij vaststelling rekening kan worden gehouden met een marge.

ALGEMEEN

- Aanvragers lopen min of meer toevallig tegen de regeling op. Zij worden hierop opmerkzaam gemaakt door een andere inwoner of tijdens het 'googelen' lopen ze er tegen aan.

Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs.

TOEGEWENZEN AANVRAGEN

- Het aanvragen kost heel veel tijd en energie. Er is veel overleg met WSRL. Het is een complex proces met veel technische details, met punten en komma's, sommige agrariërs hebben een adviseur nodig om de aanvraag te kunnen doen.
- Er moeten allerlei technische gegevens worden geleverd: offertes, onderbouwing huidige waterverbruik en waterverbruik na de maatregel, check op kaarten van percelen et cetera.
- Goed contact met medewerkers buitendienst van WSRL. Zijn op voorhand langs gekomen om over de tekeningen te praten en achteraf foto's genomen van de realisatie.

AFGEWEZEN AANVRAGEN OF BEZWAREN

- Vooraf persoonlijk contact gehad met WSRL. Achteraf is de aanvraag toch afgewezen omdat het project volgens WSRL al in uitvoering was. Er bestaan tussen WSRL en de aanvrager verschillende beelden wat precies moet worden verstaan onder het begrip 'uitvoering'. Het ging volgens de aanvrager over een ontwikkeltraject, dan doe je gaandeweg ook al aanpassingen. Het doel moet niet uit ogen worden verloren, namelijk waterbesparing.

ALGEMEEN

- Aanvragers komen in aanraking met de regeling door een vergadering van LTO te bezoeken. Daar lag een folder over de subsidieregeling. Agrariërs die deze vergaderingen niet bezoeken zijn minder bekend met de regeling.

Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers.

TOEGEWEZEN AANVRAGEN

- Ingewikkelde materie. Voor het indienen van de aanvraag is persoonlijk contact essentieel. Dat doet WSRL ook goed. WSRL (buitendienst) heeft ook goed geholpen na de aanvraag, ook omdat WSRL er zelf belang bij heeft dat het doel wordt gerealiseerd.
- Vraagt ook om een integrale benadering waarbij meerdere doelen tegelijkertijd worden gerealiseerd. Inpasbaar in een groter plan waarbij meerdere partijen samenwerken. Bijvoorbeeld natuurvriendelijke oevers creëren, tegelijkertijd met probleem rondom wateroverschot van een gemeente oplossen en wandelpaden aanleggen. Dat vraagt flexibiliteit van WSRL en daar handelt WSRL ook naar. Hiervoor is wel een lange adem nodig, dergelijke integrale plannen vragen jaren van verkenning en voorbereiding voordat er een subsidieaanvraag kan worden ingediend. Door de lange doorlooptijd ook veel verschillende ambtelijk medewerkers, dat vertragend werkt omdat nieuwe medewerkers zich weer eerst moeten inwerken in het project.
- Het aanvragen op zich is ook wel ingewikkeld. Ouderen zijn minder ingevoerd in de mogelijkheden van de digitale wereld. Bijvoorbeeld tekeningen en plaatjes inplakken, welke grootte, inscannen et cetera.
- Het is lastig om pas achteraf een oordeel te krijgen of de maatregel goed is uitgevoerd.

AFGEWEZEN AANVRAGEN OF BEZWAREN

- Er worden formeel geen aanvragen afgewezen omdat er vooraf al uitvoerig een verkenning en overleg is of een aanvraag wel zinvol is. Dat kan soms een lang proces zijn (casus van 2 jaar) waarbij gaandeweg ook ideeën worden verkend. Dat betekent dat er ook door de wat langere trajecten veel wisselingen zijn van ambtelijk behandelaars, die zich ook steeds weer moet inwerken in het dossier.

ALGEMEEN

- Voor een nuchtere agrariër is het aanleggen van een natuurvriendelijke oever geen rendabele businesscase. Vanuit bedrijfseconomisch perspectief is er geen enkele reden om een natuurvriendelijke oever aan te leggen. De doelgroep wordt hiermee zeer klein, enkel boeren die vanuit een ideologie werken zullen dit willen doen.
- Daarnaast moeten aanvragers de investering zelf voorfinancieren. Dat kan voor grotere bedragen een belemmering zijn.

Bijlage 4 Handreiking evalueerbaar formuleren van doelen

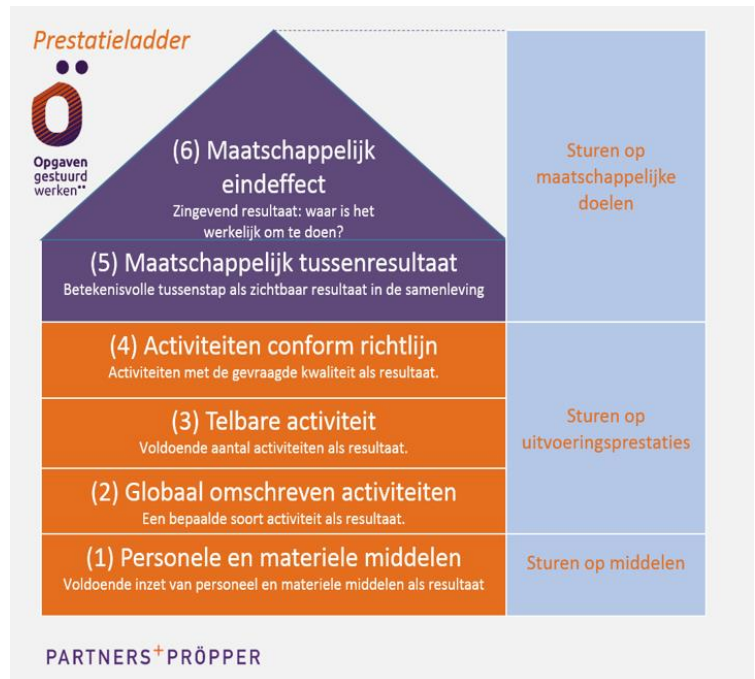
Het is belangrijk dat maatschappelijke effecten, doelen of activiteiten goed zijn geformuleerd. Goed geformuleerde maatschappelijke effecten, doelen of activiteiten zijn resultaatgericht. Een cruciale voorwaarde is dat je de resultaten *evalueerbaar* formuleert en daarmee *evalueerbaar* werkt. Evalueerbaar formuleren betekent dat je de kern van de zaak raakt en dat je achteraf kunt na gaan of het resultaat is gerealiseerd. Kortom, wanneer ben je succesvol?

De kern van de zaak raken

Aan evalueerbaar formuleren mag je de volgende eisen aan stellen:

- Specifiek: het beoogde resultaat is concreet, eenduidig te interpreteren en helder afgebakend.
- Meetbaar: de maatstaf voor het resultaat is duidelijk.
- Tijdgebonden: het is duidelijk wanneer het beoogde resultaat is bereikt.

Een evalueerbare formulering raakt daadwerkelijk de kern van de zaak en gaat niet over bijzaken. Er blijven geen belangrijke aspecten of doelgroepen buiten beschouwing. Een hardnekkig misverstand is dat je succes beter kunt bepalen aan de hand van kwantitatieve maatstaven als bijvoorbeeld een getal of een ratio. Kwalitatieve maatstaven kunnen zich goed lenen om het succes van je resultaten vast te stellen.

Evalueerbaar formuleren van een opgave en beoogde resultaten

De kern van de zaak raken: zicht op succes

Specifiek

Het beoogde resultaat is:

- Concreet, duidelijk voorstelbaar
- Eenduidig te interpreteren
- Helder afgebakend

Meetbaar

Er is een duidelijke maatstaf voor het resultaat:

- Normen, referentiekader
- Indicatoren

Tijdgebonden

Het is duidelijk wanneer het beoogde resultaat er is

Kwalitatieve maatstaf

- Een verhaal of kernboodschap als wenkend perspectief. "ik ben iets verder in de tijd, en dan zie, hoor en voel ik ..."
- Beelden, video, foto of andere visualisatie.

Kwantitatieve maatstaf

- Een getal dat de kern raakt
- Het resultaat is in telbare eenheden of in concrete stappen uit te drukken
- Betrouwbare en objectief vaststelbare indicatoren

Voorbeeld: Evalueerbaar formuleren

Een veelzeggend beeld, een goed voorstelbaar verhaal, een getal dat de kern raakt

Een veelzeggend beeld

Duurzame stad in het teken van ontmoeten en recreatie.

Een getal dat de kern raakt

In 2018 bedraagt de werkloosheid in onze gemeente maximaal 7,6% van de totale beroepsbevolking.

Dat is 1,8% lager dan in 2015.

Een goed voorstelbaar verhaal

In 2025 is de Civil Society succesvol gerealiseerd! Wat zien we dan? Wat is er anders dan nu? Er is veel aandacht en werkelijke interesse voor elkaar. Dat voel je in de eigen buurt, het verkeer of openbaar vervoer. Mensen zijn hoffelijk naar elkaar en doen veel met elkaar en voor elkaar. We zijn een vitale samenleving met een groot probleemoplossend vermogen. Bewoners, organisaties en bedrijven spelen in op een grotere ruimte voor eigen initiatieven. Er zijn veel initiatieven en ze slagen! Ze lopen niet meer vast op regelgeving en beperkingen die de gemeente opwerpt. Het is leuk om actief te zijn en het levert wat op. Resultaten geven energie! We zijn samen veerkrachtig. Bij problemen kijken we niet als consument direct naar de gemeente voor een oplossing. We voelen ons meer verantwoordelijk en betrokken en dragen als coproducent bij aan de samenleving. Dat gebeurt in sterke en gevarieerde netwerken waar inwoners, organisaties, bedrijven en gemeente elkaar ontmoeten, tot uitwisseling komen en kansrijke samenwerking smeden. Waar professionals hulp en ondersteuning bieden, weten we deze op waarde te schatten.

Tips

- 1 Formuleer een zingevende en wervende kernboodschap. Focus niet op bijzaken of randverschijnselen.
- 2 Gebruik waar mogelijk en wenselijk zinvolle combinaties van beeld, verhaal en getal.
- 3 Voorkom een selectieve blik. Kijk niet alleen naar zaken die je kunt meten of waarover je al gegevens hebt.
- 4 Verlies je niet in de 'hoe-vraag'. Dat kan ook gaande de rit. Verantwoord wel achteraf wat je hebt gedaan.
- 5 Maak samen met coproducten en gebruikers helder aan de hand waarvan je het beleid goed kunt evalueren. Maak afspraken over evaluatieve gesprekken en samen bij sturen.
- 6 Bepaal wie welke gegevens aanlevert over kwalitatieve en kwantitatieve kengetallen voor een gedeelde informatiepositie.

Bijlage 5 Proceskaders subsidieverlening

A Stimuleringsregeling Klimaatactief

SUBSIDIEVOORWAARDEN VOOR TOEWIJZING EN CRITERIA VOOR WEIGERING

Om voor subsidie in aanmerking te komen moet aan de voorgestelde maatregel voldoen aan:

- 1 Het is gericht op het klimaat adaptief inrichten van de leefomgeving;
- 2 Het betekent een verbetering ten opzichte van de bestaande situatie;
- 3 Het wordt uitgevoerd in het beheergebied van het waterschap;
- 4 Het is gericht op verbinding en/of participatie en duurzame borging in de omgeving;
- 5 Het heeft draagvlak in de samenleving.

De subsidieaanvraag kan worden geweigerd indien:

- 1 Voor de maatregel al eerder subsidie op basis van deze regeling is verstrekt;
- 2 Voor de maatregel subsidie is ontvangen uit een andere subsidieregeling met soortgelijke doelstellingen waar het waterschap reeds bij is betrokken als medefinancier;
- 3 De maatregel waarvoor subsidie wordt aangevraagd onderdeel uitmaakt van een nieuwbouwproject;
- 4 Daarnaast moet het bestuur een subsidie weigeren wanneer het subsidieplafond wordt overschreden.

WIJZE VAN AANVRAGEN

Subsidie kan worden aangevraagd via de website van het waterschap. Hierop zijn de subsidieregeling en bijbehorende toelichting te vinden. WSRL verstrekt subsidies in twee stappen: (1) subsidieverlening en (2) subsidievaststelling²⁶. Beide aanvragen moeten worden ingediend met een aanvraagformulier.

Een aanvraag om subsidieverlening bevat tenminste:

- 1 Beschrijving van de maatregel:
 - a. Het adres en kadastrale percelen waarop de maatregel wordt uitgevoerd;
 - b. De wijze van aanleg en uitvoering van de maatregel;
 - c. De verwachte planning en realisatietermijn van de maatregel;
 - d. Een begroting van de kosten van de maatregel en, indien de maatregel door een derde wordt uitgevoerd, één of meerdere offertes;
 - e. Een beschrijving van de huidige situatie, inclusief foto's en de toekomstige situatie na het uitvoeren van de maatregel.
- 2 Indien subsidie wordt aangevraagd voor een maatregel die niet vermeld staat in de regeling, bevat de aanvraag om subsidieverlening ook een uitleg hoe de maatregel ten goede komt aan de doelstellingen van deze regeling en wat er na het nemen van de maatregel verandert.
- 3 Indien een aanvraag namens de deelnemers van een samenwerkingsverband wordt ingediend, bevat de aanvraag gegevens waaruit blijkt dat er sprake is van een samenwerkingsverband en dat de penvoerder door de deelnemende partijen is aangewezen om de aanvraag in te dienen.

De aanvraag tot vaststelling van de subsidie bevat ten minste:

- 1 Een inhoudelijk verslag met een beschrijving van de activiteiten die in het kader van de maatregel zijn verricht;
- 2 Een kopie van facturen en betaalbewijzen.

²⁶ Bron: Artikel 1.6 van de Algemene subsidieverordening WSRL.

De maatregel moet zijn afgerond binnen 9 maanden nadat de subsidie is verleend. Het Dagelijks Bestuur kan de subsidieverlening intrekken indien de maatregel waarvoor subsidie is verleend, niet is afgerond uiterlijk negen maanden na verlening van de subsidie.

B Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs

SUBSIDIEVOORWAARDEN VOOR TOEWIJZING EN CRITERIA VOOR AFWIJZING

Voor deze regeling zijn de volgende voorwaarden van toepassing:

- 1 Subsidie kan alleen worden aangevraagd door agrariërs en samenwerkingsverbanden van agrariërs;
- 2 Aanvragers moeten actief zijn in de landbouw²⁷.
- 3 Aanvrager is een klein, middelgrote of micro-onderneming. Hiervoor zijn in de regeling criteria opgenomen.
- 4 Voor subsidie komen in elk geval in aanmerking een aantal maatregelen die in de regeling zijn genoemd.
- 5 Collectieve maatregelen komen alleen in aanmerking voor subsidie wanneer de vraag wordt gedaan door een samenwerkingsverband van minimaal 2 agrariërs.
- 6 De maatregel moet binnen één jaar nadat de subsidie is verleend, uitgevoerd en afgerond zijn.
- 7 De subsidieontvanger is verplicht:
 - a. de maatregel waarvoor subsidie is verstrekt gedurende vijf jaar na vaststelling van de subsidie gebruiksklaar in stand te houden. Het niet voldoen aan de verplichting tot het in stand houden van de maatregel kan leiden tot verlaging van de subsidie;
 - b. het Dagelijks Bestuur onverwijld schriftelijk mee te delen indien de activiteiten waarvoor de subsidie is verleend niet, niet tijdig of niet geheel zullen worden uitgevoerd;
 - c. medewerking te verlenen aan met het toezicht op deze regeling belaste toezichthouders.

De subsidieaanvragen worden door het Dagelijks Bestuur voorgelegd aan een expertcommissie. De expertcommissie beoordeelt de subsidieaanvragen op mate van waterbesparing en innovatie en geeft hierover advies aan het Dagelijks Bestuur. Het Dagelijks Bestuur verstrekt de subsidie onder bepaalde voorwaarden. Dit kunnen voorwaarden zijn voor wat betreft de teelt, het verlenen van medewerking aan het verrichten van metingen en/of monitoring, het beschikbaar stellen van gemeten gegevens en deelname aan kennisbijeenkomsten.

De subsidieaanvraag kan worden geweigerd indien:

- 1 Voor de maatregel door het Dagelijks Bestuur reeds subsidie is verleend op basis van deze regeling;
- 2 Aanvrager voor de maatregel geheel of gedeeltelijk, direct of indirect, een andere subsidie ontvangt van enig ander overheidsorgaan, daaronder begrepen instellingen van de Europese Unie;
- 3 Aanvrager met de uitvoering is gestart voordat de aanvraag om subsidie is ingediend;
- 4 De maatregel waarvoor subsidie is aangevraagd, niet voldoet aan de voorwaarden behorende bij de maatregel, zoals die zijn opgenomen in de regeling;
- 5 Ten aanzien van de aanvrager een bevel tot terugvordering uitstaat;
- 6 Aanvrager een onderneming in moeilijkheden is volgens de criteria genoemd in artikel 2, lid 14 van de Landbouwwijstellingsverordening.

Het Dagelijks Bestuur kan de subsidieverlening intrekken indien de maatregel, waarvoor de subsidie

²⁷ Over het begrip landbouw staat onder artikel 1.1 in de stimuleringsregeling hierover het volgende omschreven: ondernemingen die actief zijn in de primaire landbouwproductie, de verwerking en de afzet van landbouwproducten; hieronder vallen uitsluitend de volgende agrarische teelten: akkerbouw, fruitteelt, boomteelt, glastuinbouw, overige tuinbouwgewassen en grasland (veeteelt).

is verleend, niet is uitgevoerd uiterlijk één jaar na verlening van de subsidie, of uiterlijk op 1 september 2021.

WIJZE VAN AANVRAGEN

Subsidie kan worden aangevraagd via de website van het waterschap. Hierop zijn de subsidieregeling en bijbehorende toelichting te vinden. WSRL verstrekt subsidies in twee stappen: (1) subsidieverlening en (2) subsidievaststelling²⁸. Beide aanvragen moeten worden ingediend met een aanvraagformulier.

Een aanvraag om subsidieverlening bevat tenminste:

- 1 Beschrijving van de maatregel:
 - a. Het adres, de kadastrale percelen, de teelt(en) en de oppervlakte van percelen waarop de maatregel wordt uitgevoerd;
 - b. De verwachte waterbesparing die met het nemen van de maatregel wordt bereikt;
 - c. De wijze van aanleg en uitvoering van de maatregel;
 - d. De verwachte planning en realisatietermijn van de maatregel;
 - e. Een begroting van de kosten van de maatregel en indien er geen sprake is van een subsidieaanvraag waarvoor een vaste vergoeding wordt verstrekt, één of meerdere offertes;
 - f. Een beschrijving van de huidige situatie, inclusief foto's en de toekomstige situatie na het uitvoeren van de maatregel.
- 2 Indien een aanvraag namens de deelnemers van een samenwerkingsverband wordt ingediend, bevat de aanvraag gegevens waaruit blijkt dat er sprake is van een samenwerkingsverband en dat de penvoerder door de deelnemende partijen aan het samenwerkingsverband is aangewezen om de aanvraag om subsidie in te dienen.

De aanvraag tot vaststelling van de subsidie bevat ten minste:

- 1 Een inhoudelijk verslag met een beschrijving van de activiteiten die in het kader van de maatregel zijn verricht;
- 2 Een kopie van facturen en betaalbewijzen.

In afwijking van de Algemene subsidieverordening kan het Dagelijks Bestuur op aanvraag een voorschot op basis van realisatie verlenen.

C Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers

SUBSIDIEVOORWAARDEN VOOR TOEWIJZING EN CRITERIA VOOR AFWIJZING

- 1 Subsidie kan worden verstrekt aan particulieren en rechtspersonen, niet zijnde overheden.
- 2 De stimuleringsregeling geldt alleen in het landelijk gebied, niet binnen bebouwde kom.
- 3 Voor subsidie komen in aanmerking natuurvriendelijke oevers:
 - a. langs bestaande A- en B-watgangen binnen een zoekgebied en
 - b. die een bijdrage leveren aan de doelstellingen en maatregelen van het waterschap ten aanzien van de vergroting van waterberging (op grond van het Nationaal Bestuursakkoord Water) en het verbeteren van de ecologische en chemische kwaliteit (op grond van de Kaderrichtlijn Water).
- 4 Het Dagelijks Bestuur kan uitsluitend subsidie verlenen als voor de aanleg van een natuurvriendelijke oever een ontwerp- en onderhoudsplan is opgesteld. Dit plan moet de instemming van het waterschap hebben.

²⁸ Bron: Artikel 1.6 van de Algemene subsidieverordening WSRL.

- 5 De minimale aaneengesloten oeverlengte waarvoor subsidie wordt verstrekt is 100 meter. De natuurvriendelijke oever met een aaneengesloten lengte korter dan 100 meter kan voor subsidie in aanmerking komen indien deze deel uitmaakt van een grotere eenheid.
- 6 De maximale breedte van de waterbergingsoever, gerekend van de insteek, bedraagt 8 meter.
- 7 De aan te leggen natuurvriendelijke oever moet ter plaatse een positief effect hebben op het watersysteem. Het waterschap toetst hiervoor op haar eigen doelstellingen ten aanzien van de vergroting van waterberging (op grond van het Nationaal Bestuursakkoord Water) en het verbeteren van de ecologische en chemische kwaliteit (op grond van de Kaderrichtlijn Water).
- 8 Voor de aan te leggen natuurvriendelijke oever kan de subsidieontvanger (1) van het dagelijks bestuur een vergunning op grond van de Keur Waterschap Rivierenland 2009 en de Waterwet krijgen of (2) volstaan met een melding op grond van de Algemene regels behorend bij de Keur Waterschap Rivierenland 2009.
- 9 Na aanleg van de natuurvriendelijke oever moet een strook aanwezig zijn die toegankelijk en bereikbaar is voor het uitvoeren van onderhoud aan de watergang/natuurvriendelijke oever.
- 10 Natuurvriendelijke oevers kunnen op twee manieren of een combinatie daarvan worden aangelegd, namelijk door middel van (1) een terrastalud of (2) een flauw talud. Een terrastalud wordt aangelegd tussen minimaal 30 tot maximaal 50 cm onder het hoogste waterpeil. Het terrastalud is minimaal twee meter breed en het eindtalud heeft een schuimte van minimaal 1:2 of flauwer. Een oever met een flauw hellend talud heeft een hellingspercentage van minimaal 1:4 of flauwer. Hiervan moet minimaal 50% onder het laagste waterpeil liggen.
- 11 De aanleg van de natuurvriendelijke oever moet binnen negen maanden nadat de subsidie is verleend afgerond zijn.

De subsidieaanvraag kan worden geweigerd indien niet wordt voldaan aan de hiervoor genoemde voorwaarden. De stimuleringsregeling geldt niet voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers die in het kader van andere wet- en regelgeving worden gerealiseerd of worden gesubsidieerd door derden. Het Dagelijks Bestuur kan de subsidieverlening intrekken indien de aanleg van de natuurvriendelijke oever, waarvoor de subsidie is verleend, niet is afgerond uiterlijk negen maanden na verlening van de subsidie

WIJZE VAN AANVRAGEN

Een aanvraag om subsidieverlening gaat vergezeld van een ontwerp- en onderhoudsplan met daarin de volgende onderdelen:

- 1 Een beschrijving van de uitgangssituatie;
- 2 Foto's van de huidige situatie van de locatie;
- 3 Een omschrijving van de in te richten natuurvriendelijke oever;
- 4 Een schetsontwerp van de natuurvriendelijke oever met dwarsprofiel(en) met zowel de huidige als de toekomstige situatie in één tekening (op schaal);
- 5 De oppervlakte van de in te richten natuurvriendelijke oever;
- 6 De motivering voor het treffen van de maatregelen;
- 7 De met de maatregelen beoogde eindsituatie van het terrein, waarbij minimaal het beoogde beheertype en de oppervlakte daarvan wordt aangegeven;
- 8 Een tijdsplanning waarbinnen de inrichtingsmaatregelen worden gerealiseerd;
- 9 Eén of meerdere topografische kaarten waarop de grenzen van het terrein, de landbouwgrond, de natuurvriendelijke oever waarvoor subsidie wordt aangevraagd is aangegeven.

Een aanvraag om subsidie vaststelling gaat vergezeld met een kopie van een door beide partijen ondertekende overeenkomst tot het vestigen van een kwalitatieve verplichting tussen de subsidieontvanger en het Dagelijks Bestuur waarin is opgenomen:

- 1 De verplichting van de eigenaar van de grond de betreffende grond niet te gebruiken of te doen gebruiken als landbouwgrond en datgene na te laten wat de ontwikkeling van het te realiseren natuurvriendelijk oever en de daaropvolgende instandhouding daarvan op de desbetreffende grond in gevaar brengt of verstoort;

- 2 Dat de verplichtingen, bedoeld onder 1, zullen overgaan op degene die de grond onder algemene of bijzondere titel zullen verkrijgen en eveneens gelden voor degene die van de rechthebbende een recht op het gebruik van de grond verkrijgen.

Bijlage 6 Respondenten- en bronnenlijst

Respondentenlijst

Dhr./ Mevr. , voorletters	Naam	Functie	Organisatie
Waterschap Rivierenland			
Mw. M.	Beld - Johannes	Adviseur Water en Ruimte (regeling Natuurvriendelijke oevers)	Waterschap Rivierenland
Mw. J. de	Conninck	Adviseur Emissiebeheer (regeling Waterbesparende maatregelen agrariërs)	Waterschap Rivierenland
Dhr. H.	Driessen	Lid College van Dijkgraaf en Heemraden	Waterschap Rivierenland
Dhr. M.	Gremmen	Loco-Dijkgraaf, portefeuillehouder subsidieregelingen	Waterschap Rivierenland
Mw. M.	Grobben	Projectleider klimaat (regeling Klimaatactief)	Waterschap Rivierenland
Dhr. J.	Opschoor	Lid Algemeen Bestuur	Waterschap Rivierenland
Dhr. H.	Smeets	Teamleider	Waterschap Rivierenland
Mw. L.	Steensma	Projectassistent klimaatadaptatie (regelingen Klimaatactief en Waterbesparende maatregelen agrariërs)	Waterschap Rivierenland
Respondenten casuïstiek (subsidieaanvragers)			Omschrijving
<i>Vanwege de Algemene Verordening Gegevensbescherming worden persoonsgegevens hier niet vermeld.</i>		Particulier	Zie bijlage 3 nr. 9
		Eigenaar	Zie bijlage 3 nr. 6
		Intermediair voor eigenaar appelkwekerij	Zie bijlage 3 nr. 4
		Particulier namens Wijkvereniging	Zie bijlage 3 nr. 1
		Grondeigenaar	Zie bijlage 3 nr. 7
		Particulier	Zie bijlage 3 nr. 8
		Directeur/eigenaar	Zie bijlage 3 nr. 5
		Particulier namens Vereniging van Eigenaren	Zie bijlage 3 nr. 2
		Eigenaar agrarisch bedrijf	Zie bijlage 3 nr. 12
		Eigenaar perenkwekerij	Zie bijlage 3 nr. 10
		Eigenaar agrarisch bedrijf	Zie bijlage 3 nr. 11
		Intermediair aanvrager en IB-er op de school	Zie bijlage 3 nr. 3
Respondenten samenwerkende gemeenten Stimuleringsregeling Klimaatactief:			
Dhr. B.	Colen	Beleidsmedewerker	Gemeente Overbetuwe
Mw. M.	Fleer	Beleidsadviseur	Gemeente Nijmegen
Dhr. A.	Oevering	Adviseur Duurzaamheid	Gemeente West Betuwe
Dhr. W.	Spies	Beleidsmedewerker Openbare ruimte	Gemeente Beuningen

Bronnenlijst

S	Volgnr.	Maand	Jaar	Titelbeschrijving
Algemeen				
S	1	12	2015	Waterschap Rivierenland, Waterbeheerprogramma 2016-2021 'Koers houden, kansen benutten', december 2015.
S	2	11	2017	Waterschap Rivierenland, <i>Programmabegroting 2018</i> , x november 2017.
S	3	11	2018	Waterschap Rivierenland, <i>Programmabegroting 2019</i> , 30 november 2018.
S	4	2	2019	Waterschap Rivierenland, <i>Beleidsevaluatie 'Klimaatadaptie op koers?'</i> , 8 februari 2019.
S	5	5	2019	Waterschap Rivierenland, <i>Bestuursakkoord op hoofdlijnen 2019-2013, 'Door water verbonden'</i> , 24 mei 2019.
S	6	5	2019	Waterschap Rivierenland, <i>Jaarstukken 2018</i> , 15 mei 2019.
Subsidiebeleid algemeen				
SA	1	-	-	Waterschap Rivierenland, <i>Processchema regeling Klimaatactief</i> , z.d.
SA	2	-	-	Waterschap Rivierenland, <i>Werkproces subsidie Klimaatadaptatie</i> , z.d.
SA	3	10	2010	Waterschap Rivierenland, <i>Algemene Subsidieverordening Waterschap Rivierenland</i> , 12 februari 2010
SA	4	2	2014	Waterschap Rivierenland, <i>Stimuleringsregeling natuurvriendelijke oevers 2014</i> , 22 februari 2019.
SA	5	2	2014	Waterschap Rivierenland, Voorstel AB, <i>Stimuleringsregeling Natuurvriendelijke oevers 2014</i> , registratienummer 201319276, 28 februari 2014. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Besluit AB, registratienummer 201319276a, z.d.
SA	6	2	2017	Waterschap Rivierenland, Voorstel AB, <i>Koers Klimaatadaptie</i> , registratienummer 201621209, 24 februari 2017. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – <i>Koersnotitie Klimaatadaptatie</i>, conceptversie, 12 januari 2017
SA	7	9	2017	Waterschap Rivierenland, <i>Stimuleringsregeling Klimaatadaptieve inrichting leefomgeving particulieren</i> , 19 september 2017
SA	8	9	2017	Waterschap Rivierenland, Voorstel AB, <i>Stimuleringsregeling waterbesparende maatregelen agrariërs</i> , registratienummer 2017030563, 29 september 2017. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – <i>Besluit AB</i>, registratienummer 2017030563a, 29 september 2017 – <i>Toelichting 4 bij Stimuleringsregeling waterbesparende maatregelen agrariërs</i>, registratienummer 2017030563b, z.d. – <i>Bijlage 4 bij Stimuleringsregeling waterbesparende maatregelen agrariërs</i>, registratienummer 2017030563c, z.d. – <i>Stimuleringsregeling zoetwatervoorziening voor agrarische bedrijven in Rivierenland-Zuid</i>, onderbouwing Effectbeoordeling maatregelen, registratienummer 2017030563d, concept, z.d.
SA	9	9	2017	Waterschap Rivierenland, Voorstel AB, <i>Stimuleringsregeling klimaatadaptieve inrichting leefomgeving particulieren</i> , registratienummer 2017038431, 19 september 2017. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – <i>Besluit AB</i>, registratienummer 2017038431, 24 november 2017
SA	10	11	2017	Waterschap Rivierenland, Voorstel AB, <i>Stimuleringsregeling klimaatadaptieve inrichting leefomgeving particulieren</i> , registratienummer 2017038431, 24 november 2017
SA	11	-	2018	Waterschap Rivierenland, <i>Processchema Stimuleringsregeling Waterbesparende Maatregelen</i> , z.d.
SA	12	7	2018	Waterschap Rivierenland, <i>NVO door te lopen stappen</i> , interne memo, 16 juli 2018

S	Volgnr.	Maand	Jaar	Titelbeschrijving
SA	13	11	2018	Waterschap Rivierenland, <i>Stimuleringsregeling waterbesparende maatregelen agrariërs</i> , 27 november 2018.
SA	14	-	2019	Waterschap Rivierenland, <i>Overzicht subsidieaanvragen Klimaatadaptie inrichting leefomgeving particulieren en Klimaatactief 2018 en 2019</i> , z.d.
SA	15	-	2019	Waterschap Rivierenland, <i>Overzicht subsidieaanvragen natuurvriendelijke oevers 2014 t/m 2019</i> , z.d.
SA	16	2	2019	Waterschap Rivierenland, <i>Overzicht subsidieaanvragen waterbesparende maatregelen agrariërs 2017 en 2018</i> , 22 februari 2019.
SA	17	2	2019	Waterschap Rivierenland, <i>Stimuleringsregeling Klimaatactief</i> , 22 februari 2019.
SA	18	2	2019	Waterschap Rivierenland, <i>Voorstel AB, Beleidsevaluatie klimaatadaptie en subsidieregeling klimaatactief</i> , registratienummer 2018142925, 22 februari 2019. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> - <i>Klimaatadaptatie op koers?</i>, Beleidsevaluatie Koers Klimaatadaptatie, registratienummer 2018142925a, 8 februari 2019 - <i>Subsidieregeling Klimaatactief</i>, met toelichting, registratienummer 2018142925b, 1 maart 2019
Casus 1 Klimaatactief				
SB	1	9	2018	<i>Aanvraagformulier verlening Subsidie Klimaat actief</i> , 15 oktober 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> - Foto's huidige situatie - Offerte, 18 september 2018
SB	2	10	2018	<i>Emailverkeer</i> tussen aanvrager en WSRL, vraag WSRL om foto's voor duidelijker beeld, 15 oktober 2018
SB	3	10	2018	<i>Emailverkeer</i> tussen aanvrager en WSRL, vraag WSRL om foto's en schetsen, 15 oktober tot 19 november 2018
SB	4	11	2018	<i>Afwijzing subsidieaanvraag Klimaatactief</i> , brief aan aanvrager, kenmerk 2018130354/2018144049, 26 november 2018
Casus 2 Klimaatactief				
SC	1	9	2018	<i>Aanvraagformulier verlening Subsidie Klimaat actief</i> , 11 september 2018
SC	2	12	2018	Provincie Gelderland, <i>Aanvraagformulier subsidie Groene Schoolpleinen</i> , 4 december 2018
SC	3	12	2018	<i>Subsidieverlening Klimaatactief</i> , brief aan aanvrager, kenmerk 2018127551/2018147337, 3 december 2018
SC	4	12	2018	<i>Begeleidend emailverkeer tussen WSRL en aanvrager bij aanvraag vaststelling</i> , van 10 december tot 13 december 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> - Foto's schoolplein, eindresultaat, z.d.
SC	5	4	2019	<i>Facturenoverzicht</i> , 18 april 2019. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> - alle 40 losse facturen in het overzicht opgenomen
SC	6	6	2019	<i>Aanvraagformulier uitbetaling subsidie Klimaat actief</i> , 24 juni 2019
SC	7	7	2019	<i>Subsidievaststelling Klimaatactief</i> , brief aan aanvrager, kenmerk 2018177551/2019091114, 17 juli 2019
Casus 3 Klimaatactief				
SD	1	5	2019	<i>Aanvraagformulier verlening Subsidie Klimaat actief</i> , 14 mei 2019. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> - Begeleidende email van aanvrager aan WSRL - Foto's uitgangssituatie - Door de betrokkenen getekende formulieren Machtiging subsidie - Offerte
SD	2	6	2019	<i>Beoordeling subsidieverlening</i> , juni 2019
SD	3	6	2019	<i>Subsidieverlening Klimaatactief</i> , brief aan aanvrager, kenmerk 2019062731/201979131, 24 juni 2019

S	Volgnr.	Maand	Jaar	Titelbeschrijving
Casus 4, Klimaatactief				
AANVRAAG, VERLENING EN VASTSTELLING				
SE	1	2	2018	<i>Aanvraagformulier verlening Subsidie Klimaat actief</i> , 23 februari 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Begeleidende mail door aanvrager, 23 februari 2018 – Offerte – Activiteitenplan – Registratie Kamer van Koophandel
SE	2	2	2018	<i>Emailverkeer tussen aanvrager en WSRL</i> , waarin op 18 maart 2018 bericht van aanvrager dat het dakoppervlak 25 m ² groter blijkt te zijn (totaal 170 m ²). Nieuw begrotingsbedrag genoemd. Emails van 23 februari tot en met 2 augustus 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Nieuwe offerte – Schets van dak appartement
SE	3	3	2018	<i>Subsidieverlening Klimaatactief</i> , brief aan aanvrager, kenmerk 2018023324/2018106771, 15 maart 2018
SE	4	8	2018	<i>Aanvraagformulier vaststelling subsidie klimaat actief</i> , 2 augustus 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Inhoudelijk verslag aanleg Groen dak (170 m²) – Factuur 1^e termijn (30%) – Factuur 2^e termijn (70%) – Aangepaste versie Activiteitenplan met foto's van de aangepaste situatie
SE	5	9	2018	<i>Subsidievaststelling Klimaatactief</i> , brief aan aanvrager, kenmerk 2018023324/2018106771, 6 september 2018
BEZWARENPROCEDURE				
SE	6	10	2018	<i>Bezwaar tegen het besluit van College van Dijkgraaf en Heemraden</i> op 6 september 2018, kenmerk 2108023324/2018106771, brief van bezwaarmaker, 3 oktober 2018
SE	7	10	2018	<i>Ontvangstbevestiging bezwaarschrift tegen het besluit van 6 september 2108</i> , brief aan bezwaarmaker, kenmerk 2018119455/2018120754, 4 oktober 2018
SE	8	10	2018	<i>Toelichting besluit n.a.v. bezwaar</i> , brief aan de adviescommissie Awb van Waterschap Rivierenland, kenmerk 2018119455/2018130008, 25 oktober 2018
SE	8	10	2018	<i>Nadere stukken voor hoorzitting Awb adviescommissie</i> op 8 november 2018, brief aan bezwaarmaker, kenmerk 2018119455/2018131787, 30 oktober 2018
SE	9	10	2018	<i>Uitnodiging hoorzitting adviescommissie Awb</i> op 8 november 2018, brief aan College van Dijkgraaf en Heemraden, kenmerk 2018119455/2018127508, 18 oktober 2018
SE	10	10	2018	<i>Uitnodiging hoorzitting adviescommissie Awb</i> op 8 november 2018, brief aan bezwaarmaker, kenmerk 2018119455/2018125693, 16 oktober 2018
SE	11	11	2018	Adviescommissie ingevolge de Algemene wet bestuursrecht, <i>Verslag van de hoorzitting behandeling bezwaarschrift</i> , bezwaarnummer 2018-49, 8 november 2018
SE	12	11	2018	Adviescommissie ingevolge de Algemene wet bestuursrecht, <i>Advies aan het College van Dijkgraaf en Heemraden inzake het bezwaarschrift door bezwaarmaker</i> : bezwaar ongegrond verklaard, 8 november 2018
SE	13	1	2019	<i>Verdagen beslistermijn met 6 weken naar 21 februari 2019</i> , brief aan bezwaarmaker, kenmerk 2018119455/2019003306, 10 januari 2019
SE	14			<i>Formulier dwangsom bij niet tijdig beslissen</i> , betreft datum van aanvraag 3 oktober 2018, kenmerk 2018023324/2018106771, ingestuurd door bezwaarmaker, 11 februari 2019. Inclusief:

S	Volgnr.	Maand	Jaar	Titelbeschrijving
				– begeleidende email van bezwaarmaker
SE	15	2	2019	<i>Afwijzing WSRL vanwege ingebrekestelling voor het niet tijdig beslissen op bezwaarschrift</i> , brief via mailbox bezwaren, mailwisselingen van 13 februari tot en met 25 februari 2019. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Intrekking ingebrekestelling door bezwaarmaker, bericht via mailbox bezwaren, 25 februari 2019
SE	16	2	2019	<i>Beslissing op uitkomst bezwarenprocedure, bezwaar op alle onderdelen ongegrond verklaard, wel besluit om het resterende subsidiebedrag over te maken</i> , brief aan bezwaarmaker, registratienummer 2018127939/201919699, 19 februari 2019. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Emailberichten tussen WSRL en bezwaarmaker over niet ontvangen beslissingsbrief. Postadres klopt niet, emailberichten tussen 13 februari en 25 februari 2019.
Casus 5 Klimaatactief				
SF	1	6	2018	<i>Aanvraagformulier verlening Subsidie Klimaat actief</i> , 7 juni 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Begeleidende mail aanvrager – Foto's huidige situatie – Offerte – Tekening ontwerp achtertuin
SF	2	10	2018	<i>Afwijzing Klimaatactief</i> , brief aan aanvrager, kenmerk 2018110379/2018126591, 24 oktober 2018
Casus 6 Waterbesparende maatregelen agrariërs				
SG	1	2	2018	<i>Aanvraagformulier subsidieverlening Rivierenland Zuid</i> , 9 februari 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Ontvangstbevestiging aanvraagformulier subsidieverlening, email aan aanvrager, 20 februari 2018
SG	3	3	2018	<i>Besluit tot weigering van subsidie op gronde van de Stimuleringsregeling Waterbesparende maatregelen agrariërs</i> , kenmerk 2018017290/2018028496, brief aan aanvrager, 19 maart 2018
Casus 7 Waterbesparende maatregelen agrariërs				
SH	1	6	2018	<i>Aanvraagformulier subsidieverlening Rivierenland Zuid</i> , niet getekend, z.d. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Begeleidende email bij de aanvraag subsidie aan het WSRL, 21 juni 2018 – Offerte Verbruggen Mechanisatie, 6 februari 2018 – Offerte MCR Machinery voor pompoenwaslijn, 21 februari 2018 – Opdrachtbevestiging Verbruggen Mechanisatie, 2 maart 2018 – Toelichting op aanpak bouw Pompoenwasser, door aanvrager, 4 april 2018 – Ondertekening aanvraag subsidieverlening, 20 juni 2018
SH	2	6	2018	<i>Begeleidende email bij de aanvraag subsidievestiging</i> , door aanvrager aan het WSRL, 21 juni 2018
SH	3	7	2018	<i>Verzoek om aanvullende gegevens n.a.v. subsidieaanvraag van 21 juni 2018</i> , brief aan aanvrager, kenmerk 2018077208/2018083770, 9 juli 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Begeleidende email n.a.v. vragen van het WSRL, door aanvrager, 11 juli 2018 – Beantwoording van vragen WSRL door aanvrager, z.d., met begeleidende email aan WSRL, 20 augustus 2018 – Berekening waterverbruik 2013-2018, door aanvrager aan WSRL, z.d. – Kadasternummers/vaststelling percelen, overzicht, door aanvrager, z.d. – Foto van de pompoenwasserij, door aanvrager, z.d.

S	Volgnr.	Maand	Jaar	Titelbeschrijving
SH	4	9	2018	Beschikking subsidieverlening Stimuleringsregeling waterbesparende maatregelen agrariërs Waterschap Rivierenland, brief aan aanvrager, kenmerk 2018077208/2018086609, 3 september 2018
SH	5	12	2018	Verzoek om aanvullende gegevens subsidievaststelling, brief aan aanvrager, kenmerk 2018077208/2018147457, 4 december 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Details afschrijving Rabo bankieren, door aanvrager aan WSRL, 16 juli 2018
Casus 8 Waterbesparende maatregelen agrariërs				
SI	1	3	2019	Aanvraagformulier subsidie waterbesparende maatregelen agrariërs, 13 maart 2019. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Offerte VGB Watertechniek, 27-12-2018 – Machtigingsformulier intermediair, 7 februari 2019 – Begeleidende email door intermediair, 15 maart 2019 – Aanduidingstekening, z.d. – Onderdelenlijst, VGB Watertechniek, 27-12-2018 – Specificatie druppelslang, VGB Watertechniek, z.d.
SI	2	4	2019	Beschikking subsidieverlening Stimuleringsregeling waterbesparende maatregelen agrariërs, brief aan intermediair, kenmerk 2019032350/2019052143, 24 april 2019
Casus 9 Natuurvriendelijke oevers				
SJ	1	7	2018	Aanvraagformulier tot verlening van subsidie in het kader van de Stimuleringsregeling aanleg Natuurvriendelijke oever 2014, 9 juli 2018
SJ	2	9	2018	Besluit tot voorlopige subsidieverlening aanleg Natuurvriendelijke oever 2014, brief aan aanvrager, kenmerk 2018091607/2018102954, 3 september 2018
SJ	3	10	2018	Aanvraagformulier tot definitieve vaststelling van subsidie in het kader van de Stimuleringsregeling aanleg Natuurvriendelijke oever 2014, 26 oktober 2018
SJ	4	1	2019	Besluit tot vaststelling subsidie aanleg natuurvriendelijke oever, brief aan aanvrager, kenmerk 2018/2018142327, 2 januari 2019
Casus 10 Natuurvriendelijke oevers				
SK	1	12	2018	Aanvraagformulier tot verlening van subsidie in het kader van de Stimuleringsregeling aanleg natuurvriendelijke oever 2014, niet getekend, 27 december 2018. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Handtekening van aanvrager, 27 december 2019
SK	2	12	2018	Overeenkomst tot het vestigen van een kwalitatieve verplichting ten behoeve van een natuurvriendelijke oever, 27 december 2018
SK	3	1	2019	Emailverkeer (inhoudelijk) tussen WSRL en aanvrager op 31 december 2018 en 2 januari 2019. Inclusief: <ul style="list-style-type: none"> – Foto situatie, 25 december 2018 – Situatietekening, 27 december 2018 – Uitwerking eerste schets, z.d.
SK	4	2	2019	Emailverkeer (inhoudelijk, aanvulling bij aanvraag) tussen WSRL en aanvrager, van 28 januari t/m 5 februari 2019